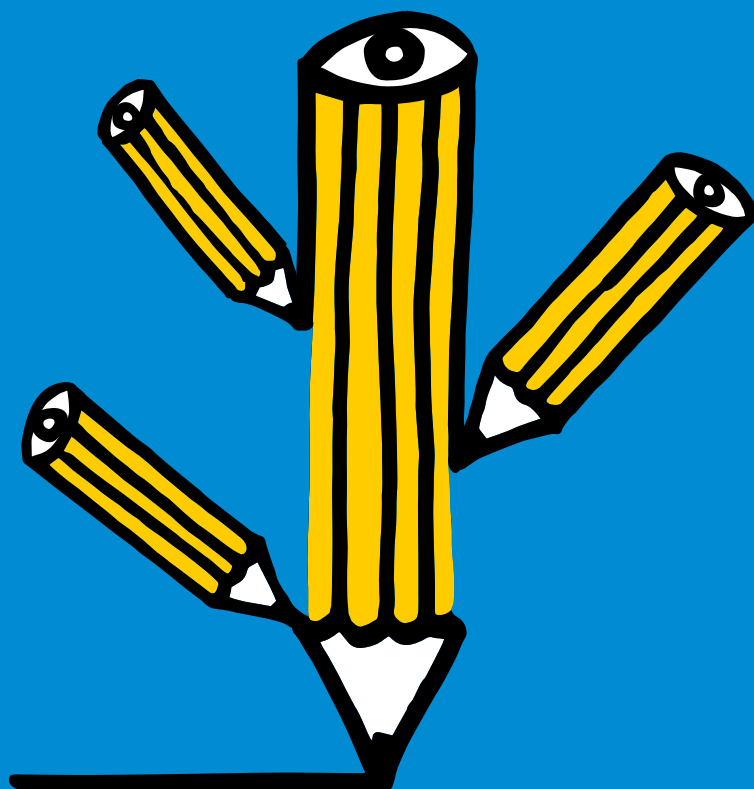


Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΤΗΣ Ε.Ε. ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΔΙΑΡΚΟΥΣ ΚΡΙΣΗΣ

ΕΠΕΝΔΥΟΝΤΑΣ ΣΕ ΝΕΕΣ
ΧΡΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΗΠΙΑΣ ΙΣΧΥΟΣ ΚΑΙ
ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ



Χρήστος Α. Φραγκονικολόπουλος

Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΤΗΣ Ε.Ε. ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΔΙΑΡΚΟΥΣ ΚΡΙΣΗΣ

ΕΠΕΝΔΥΟΝΤΑΣ ΣΕ ΝΕΕΣ
ΧΡΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΗΠΙΑΣ ΙΣΧΥΟΣ ΚΑΙ
ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ

Χρήστος Α. Φραγκονικολόπουλος

Ίδρυμα Heinrich Böll Ελλάδας

Αριστοτέλους 3
54624 Θεσσαλονίκη
T: 2310 282829
E: info@gr.boell.org
W: www.gr.boell.org

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2023
ISBN: 978-618-5580-38-4



Σε συνεργασία με την Έδρα Jean Monnet
Δημοσιογραφία για την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση

Στοιχεία Έκδοσης

ΤΙΤΛΟΣ

Η Διπλωματία της Ε.Ε. στην Εποχή της Διαρκούς Κρίσης:
Επενδύοντας σε νέες χρήσεις της ήπιας ισχύος και της δημόσιας διπλωματίας

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Μιχάλης Γουδής

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΕΚΔΟΣΗΣ

Ευάγγελος Αστυρακάκης Ασλάνης

ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Χρήστος Α. Φραγκονικολόπουλος

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Γαβριήλ Τσαλιγόπουλος

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Χρήστος Τσολερίδης (Oxhouse Design Studio)

Διατίθεται στο gr.boell.org

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο δεν εκφράζουν κατ' ανάγκην την άποψη του εκδότη.

Το έργο με τίτλο *Η Διπλωματία της Ε.Ε. στην Εποχή της Διαρκούς Κρίσης: Επενδύοντας σε νέες χρήσεις της ήπιας ισχύος και της δημόσιας διπλωματίας*, με εκδότη το Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ Ελλάδας, διατίθεται με άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού – Μη Εμπορική Χρήση – Παρόμοια Διανομή 4.0 Διεθνές (CC BY-NC-SA 4.0)



ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	4
Μέρος πρώτο:	
Επαναπροσδιορίζοντας την ήπια ισχύ	7
Μέρος δεύτερο:	
Πέρα από τις παραδοσιακές μορφές δημόσιας διπλωματίας	22
Εγχώρια δημόσια διπλωματία	27
Ψηφιακή διπλωματία	30
Συμπεράσματα	49

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κρίση της πανδημίας και ο Ρώσο-Ουκρανικός πόλεμος κατέδειξαν ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) είναι εξαιρετικά ευάλωτη. Αυτό είναι σημαντικό να αναγνωριστεί, διότι μόνο έτσι θα μπορέσει η Ε.Ε. να συζητήσει και να εφαρμόσει πολιτικές με στόχο την ενίσχυση της ανθεκτικότητας της Ευρωπαϊκής ενοποίησης. Ωστόσο, παρά την εκπόνηση του Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας το 2020 και την απρόσμενη άμεση αντίδραση της Ε.Ε. στην εισβολή του Πούτιν στην Ουκρανία το 2022, ο προσανατολισμός της Ένωσης παραμένει ασαφής. Μάλιστα, *έχουμε εισέρθει σε μια περίοδο όπου θα προκύψουν πολλά ζητήματα που θα απαιτήσουν δύσκολες αποφάσεις και αποφασιστικές ενέργειες από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Μήπως η «ήπια ισχύς» πρέπει να εγκαταλειφθεί; Μήπως είναι η ώρα για «σκληρή ισχύς»;*

Η γέννηση και η εξέλιξη της Ε.Ε. θεμελιώθηκε και στηρίζεται μέχρι σήμερα σε μια απλή ιδέα: τη σύνδεση εθνών και λαών με στόχο τη διαρκή ειρήνη. Ωστόσο, εξελίξεις όπως το Μπρέξιτ, η εκλογή του Ντόναλντ Τραμπ το 2016, και η συμπεριφορά κρατών όπως η Κίνα, η Ρωσία και η Τουρκία, αναδεικνύουν το ενδεχόμενο ο εθνικισμός και η ισχύς να υπερισχύσουν της αλληλεξάρτησης, της συνεργασίας και του διαλόγου. Η αλληλεξάρτηση συνδέει τον κόσμο – αλλά και τον χωρίζει. Η υπερσυνδεσιμότητα πολώνει τις κοινωνίες, καλλιεργώντας τον φθόνο και παρέχοντας νέα «όπλα» ισχύος και ανταγωνισμού. Οι χώρες εμπλέκονται σε συγκρούσεις χειραγωγώντας τους δεσμούς που τις συνδέουν, εφαρμόζοντας κυρώσεις,μπούκοτάζ, ελέγχους εξαγωγών ή απαγορεύσεις εισαγωγών.¹ Η πανδημία θα έπρεπε να είχε ενώσει τον πλανήτη. Αντ' αυτού, βρεθήκαμε αντιμέτωποι με τη διπλωματία της μάσκας και τον ανταγωνισμό των εμβολίων. Επιπλέον, η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία έθεσε τις ΗΠΑ και την Ε.Ε. σε θέση άμυνας, καθώς πολιτικοί και πολίτες πλέον θεωρούν τον κόσμο πιο επικίνδυνο, και φαίνονται πρόθυμοι να αποδεχθούν πολιτικές που ίσως οδηγήσουν σε αυξημένες αμυντικές δαπάνες.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, ο στόχος της παρούσας μελέτης είναι διττός.

Πρώτον, να προτείνει και να εξετάσει πώς η Ε.Ε. θα μπορούσε να ενισχύσει την ασφάλεια και τον διεθνή ρόλο της χωρίς να αναγκαστεί να εστιάσει στη (μη ρεαλιστική και επικίνδυνη) νέα στρατιωτικοποίηση της Ευρωπαϊκής πολιτικής. Αναμφίβολα, η

1 Mark Leonard, *The Age of Unpeace* (Transworld Publishers, 2021).

ρωσική εισβολή στην Ουκρανία έχει ενώσει τη Δύση. Ταυτόχρονα, έχει υπογραμμίσει το χάσμα με τον Παγκόσμιο Νότο, το οποίο υπερβαίνει την κρίση περί δίκαιου ή άδικου της Ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία, καθώς προέρχεται από δυσφορία προς τη Δύση για τον τρόπο που διαχειρίζεται το παγκόσμιο σύστημα. Σε έναν κόσμο αντιμέτωπο με παγκόσμιους υπαρξιακούς κινδύνους, αυτή η δυσφορία είναι επικίνδυνη και πρέπει να απαντηθεί. Με αυτό υπόψη, θα προταθεί ότι η Ε.Ε. οφείλει να αποκτήσει *νέα παγκόσμια* σημασία και να αναπτύξει και να επενδύσει σε *νέες χρήσεις* της ήπιας δύναμής της στο πλαίσιο μιας παγκόσμιας τάξης που αλλάζει και ασκώντας μειωμένη επιρροή.

Δεύτερον, να εξετάσει πώς, στην εποχή της *διαρκούς κρίσης*, οι διαδικασίες διαβούλευσης και διαλόγου οφείλουν να βρίσκονται στην καρδιά της δημόσιας διπλωματίας της Ε.Ε. Αυτό, όπως θα αναφερθεί, θα απαιτήσει από την Ε.Ε. μια νέα, *πιο διαλεκτική θεώρηση* της δημόσιας διπλωματίας της. Υπάρχει ανάγκη πειραματισμού με την επανεστίαση του θεματικού προσανατολισμού της δημόσιας διπλωματίας της Ένωσης, που επί του παρόντος ασχολείται με ζητήματα ταυτότητας, κουλτούρας και εκπαίδευσης και επικεντρώνεται σε κανονιστικά θετικές εικόνες της Ε.Ε. (των πολιτικών και των θεσμικών οργάνων της). Στον σημερινό κόσμο, θεμελιώδη ζητήματα όπως η κλιματική αλλαγή, η μετανάστευση, η ανάπτυξη, κ.ά., θα έπρεπε να βρίσκονται στον πυρήνα της δημόσιας διπλωματίας. Απαιτείται η δημιουργία κόμβων συζήτησης, επιχειρηματολογίας, αντιλόγου, και ανατροφοδότησης, με στόχο τη διεξοδική και συστηματική συλλογή των απόψεων και θέσεων των πολιτών και την επακόλουθη επένδυση σε ανάλυση και σύνθεση.

M1

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΗΠΙΑ ΙΣΧΥ

Η εισβολή του Πούτιν στην Ουκρανία απειλεί να εξωθήσει την Ε.Ε. σε ένα νέο, διπολικό παγκόσμιο status quo, ενισχύοντας την ηγεμονία των Ηνωμένων Πολιτειών στη Δύση και της Κίνας στην Ανατολή. Εξίσου ανησυχητική είναι η ανάδυση μιας ψυχροπολεμικής ρητορικής, τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ε.Ε., με αναφορές στη «Δύση» και στον «Ελεύθερο Κόσμο». Σε έναν κόσμο που έχει αλλάξει ριζικά τα τελευταία 70 χρόνια, αυτή η ρητορική αποτελεί ιδεολογική οπισθοδρόμηση, που ενέχει τον κίνδυνο να μετατρέψει την Ε.Ε. (και το ΝΑΤΟ) σε πολεμοχαρή οργανισμό.² Κατ' αρχήν, η τρέχουσα σύγκριση μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Ρωσίας δεν έχει κανένα ιδεολογικό βάθος. Δεύτερον, σήμερα ο κόσμος δεν είναι διπολικός αλλά πολυπολικός, με την ανάδειξη μεγάλων δυνάμεων όπως η Κίνα, η Ινδία και η Βραζιλία.³ Τρίτον, η παγκοσμιοποίηση, με τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά της, έχει δημιουργήσει κατεστημένες πραγματικότητες που, αν διαταραχθούν, υπάρχει κίνδυνος να προκληθεί χάος.

Ο κόσμος είναι πιο σύνθετος από ότι θέλουν να πιστεύουμε οι υπεραπλουστευμένες διχοτομίες. Λόγω διαφορετικού οικονομικού, πολιτισμικού και πολιτικού υπόβαθρου, πολλές χώρες ανά τον κόσμο (όχι μόνο αυτές με αυταρχικά καθεστώτα) δεν συμμερίζονται τις ανησυχίες και τους προβληματισμούς των Ε.Ε., ΗΠΑ και ΝΑΤΟ όσον αφορά τη διασφάλιση της συνέχισης του τρέχοντος διεθνούς συστήματος. Η απροθυμία τους να καταδικάσουν ή να επιβάλλουν κυρώσεις στη Ρωσία για την εισβολή στην Ουκρανία είναι ενδεικτική. Σε μια σειρά από ψηφοφορίες στον ΟΗΕ από τότε που η Ρωσία εισέβαλε στην Ουκρανία, περίπου 40 χώρες που εκπροσωπούν σχεδόν 50 τις εκατό του παγκόσμιου πληθυσμού συστηματικά απέχουν ή καταψηφίζουν τις προτάσεις που καταδικάζουν τη Ρωσική εισβολή. Τον Απρίλιο του 2022, 58 χώρες απείχαν από την ψηφοφορία για την αποπομπή της Ρωσίας από το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Σύμφωνα με το *Economist Intelligence Unit*, τα δύο τρίτα του παγκόσμιου πληθυσμού ζουν σε χώρες που είναι επισήμως ουδέτερες ή υποστηρίζουν τη Ρωσία.

2 Richard Haas, "The Dangerous Decade: A Foreign Policy for a World in Crisis", *Foreign Affairs*, Σεπτέμβριος/Οκτώβριος 2022.

3 Bilahari Kausikan, "Navigating the New Age of Great Power Competition", *Foreign Affairs*, 11 Απριλίου 2023 <https://www.foreignaffairs.com/usa/china-great-power-competition-russia-guide>

Παρόλο που 52 χώρες που απαρτίζουν το 15% του παγκόσμιου πληθυσμού -η Δύση και οι σύμμαχοί της- καταδικάζουν τη Ρωσία και έχουν επιβάλει κυρώσεις, και μόλις 12 χώρες στηρίζουν τις ρωσικές ενέργειες, 127 χώρες δεν εντάσσονται σε καμία από τις δύο κατηγορίες.⁴

Σε αυτό το πλαίσιο, η υπερβολική έμφαση στη σκληρή ισχύ με όρους στρατιωτικών συνεργασιών και εμπορικών σχέσεων μπορεί να οδηγήσει σε μεγάλης κλίμακας περιφερειακούς ή παγκόσμιους πολέμους, όπως έχει συμβεί στο παρελθόν. Αυτό είναι το ακριβώς αντίθετο από ό,τι χρειάζεται σήμερα. Οι πανδημίες, η κλιματική αλλαγή, οι ελλείψεις σε τρόφιμα και ενέργεια δεν γνωρίζουν σύνορα, αλλά απαιτούν παγκόσμια συνεργασία.⁵ Ως εκ τούτου, η πρόκληση για τα θεσμικά όργανα και τα Κράτη Μέλη της Ε.Ε. είναι να ενισχύσουν την αμυντική ικανότητα της Ένωσης χωρίς να υπονομεύουν τις θεμελιώδεις αρχές της Ευρωπαϊκής ενοποίησης. Η ανασφάλεια που προκύπτει από την εντεινόμενη αίσθηση ότι ο ρόλος της Ε.Ε. στην παγκόσμια πολιτική σκηνή υποβαθμίζεται δεν πρέπει να οδηγήσει σε μια νέα ταυτότητα, βασισμένη στον γεωπολιτικό ανταγωνισμό και τη συγκρουσιακή συμπεριφορά. Το σφάλμα που πρέπει να αποφεύγει η Ε.Ε. είναι η εξάλειψη του υπόβαθρου της ταυτότητας ήπιας ισχύος που έχει οικοδομήσει για τον εαυτό της, και του ρόλου της στον κόσμο ως, αφενός, ενός ιστορικά μοναδικού πειράματος ειρήνευσης και αφετέρου, μιας μεγάλης δύναμης μέσα σε μια πολυπολική διεθνή τάξη πραγμάτων, που δεσμεύεται να προάγει την ειρήνη και την ασφάλεια παγκοσμίως μέσο- και μακροπρόθεσμα. Οφείλει και πρέπει να κάνει περισσότερα στους τομείς της άμυνας και της στρατιωτικής ισχύος. Η Ε.Ε. πρέπει να αναπτύξει εργαλεία που θα της επιτρέπουν να είναι πιο ανθεκτική και αποτελεσματική, επενδύοντας σε καλύτερες διαδικασίες πλειοψηφικής λήψης αποφάσεων, ενισχύοντας τον ρόλο της Επιτροπής και ιδρύοντας ένα Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Ασφαλείας. Ωστόσο, δεν πρέπει να επαναπροσδιορίσει την ταυτότητά της, ούτε να ξεχάσει ότι, επιπρόσθετα σε στρατιωτικά/εξοπλιστικά και γεωπολιτικά ζητήματα, υπάρχουν θέματα όπως η κλιματική κρίση, η ανάπτυξη, η ευημερία, η τρομοκρατία και η μετανάστευση, όπου ο ρόλος της είναι εξαιρετικά σημαντικός.

Οι τρέχουσες κρίσεις αποτελούν ευκαιρία επανεξέτασης και συζήτησης της παγκόσμιας πολυπολικής τάξης πραγμάτων. Μια ευκαιρία νέας προσέγγισης, προς μια αναμορφωμένη και πιο συμπεριληπτική κατεύθυνση, με στόχο όχι μόνο τη μείωση της αβεβαιότητας, αλλά και την καθιέρωση μορφών συνεργασίας για την αντιμετώπιση των κραδασμών και προβλημάτων που έχουν παγκόσμιο αντίκτυπο. Σήμερα, δεν απαιτείται «ανταγωνισμός» και «προπαγάνδα», αλλά μια στρατηγική με γνώμονα

4 Βλέπε "How to survive a new superpower split", *The Economist*, 11 Απριλίου 2022
<https://www.economist.com/international/2023/04/11/how-to-survive-a-superpower-split>

5 G. John Ikenberry, "Why American Power Endures", *Foreign Affairs*, Νοέμβριος/Δεκέμβριος 2022.

τη λογική ότι «η ισχύς μαζί με άλλους» είναι πιο σημαντική από την «εξουσία πάνω στους άλλους». ⁶

Αν και ο Πρόεδρος Μπάιντεν έχει αναθερμάνει τη διατλαντική σχέση, δεν είναι σαφές αν αυτό θα συνεχιστεί και μετά το 2024. Και δεν είναι όλα καλά με τη διατλαντική συμμαχία, καθώς παλιές και νέες προστριβές έρχονται στο προσκήνιο αναφορικά με το μέλλον της Ρωσίας, τον οικονομικό εθνικισμό (δασμοί/επιδοτήσεις), και τη στάση απέναντι στην Κίνα.⁷ Λαμβάνοντας υπόψη το παραπάνω, αλλά και τις παρόμοιες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν η Ε.Ε. και οι ΗΠΑ (π.χ., την ανάγκη ενδυνάμωσης των δημοκρατιών τους και της εμπιστοσύνης των πολιτών, και την αναμόρφωση της πολυμέρειας), η Ε.Ε. οφείλει να επενδύσει στη σύγκλιση με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να επιδιώξει πρωτοβουλίες που διευκολύνουν τη συνεργασία σε θέματα όπως η υγειονομική ασφάλεια, το κλίμα, οι κρίσιμες και αναδυόμενες τεχνολογίες και η κυβερνοασφάλεια, χωρίς να δεσμεύεται από τις προτεραιότητες της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, αλλά διεκδικώντας τον ρόλο του παγκόσμιου παίκτη με ζωτικό συμφέρον στην υπεράσπιση και επικαιροποίηση του πολυμερούς συστήματος σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτό μπορεί να το επιτύχει επενδύοντας στον παγκόσμιο ρυθμιστικό ρόλο στο οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό πεδίο. Όπως έδειξε μια πρόσφατη έρευνα,⁸ πολλές περιφέρειες και χώρες της υψηλής εξαρτώνται από την Ε.Ε. ως εξαγωγική αγορά για τα αγαθά και τις υπηρεσίες τους, για άμεσες ξένες επενδύσεις, εξωτερική οικονομική βοήθεια, ανταλλαγές τεχνολογίας και γνώσης, συνδεσιμότητα υποδομών, και κινητικότητα των εργαζομένων – πολύ περισσότερο από ότι στηρίζονται στην Κίνα, τη Ρωσία ή τις Ηνωμένες Πολιτείες. Στη βάση αυτή, η Ε.Ε. πρέπει να επιδιώξει την πιο δίκαιη, βαθύτερη και πιο βιώσιμη εμπορική ενοποίηση με αυτές τις χώρες, καθώς και να καταστεί φορέας θετικής αλλαγής βελτιώνοντας την τεχνολογική ανταγωνιστικότητα και εναρμόνιση, καθώς και μέσα από τη διαδικασία της ενεργειακής μετάβασης. Η *Στρατηγική της Παγκόσμιας Πύλης* για την προώθηση παγκόσμιων επενδύσεων στη βιώσιμη ενέργεια, τις μεταφορές, τις ψηφιακές και άλλες υποδομές, είναι μια σημαντική κίνηση προς αυτή την κατεύθυνση.⁹

Μια τέτοια στρατηγική θα επιτρέψει στην Ε.Ε. να συνεργαστεί με μια σειρά από χώρες και περιφέρειες ανά τον κόσμο πάνω σε θέματα αμοιβαίου και παγκόσμιου

6 Joseph Nye, *Do Morals Matter* (Oxford University Press, 2021).

7 Rosa Balfour, "Transatlantic Woes: Neither Side Can Have It All", *Carnegie Endowment Europe*, 1 Δεκεμβρίου 2022 <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/88524>

8 Vasily Astrov et al., *Keeping Friends Closer: Why the EU Should Address New Geoeconomic Realities and Get Its Neighbors Back in the Fold* (Vienna Institute for International Economic Studies and the Bertelsmann Stiftung, 2023).

9 Βλέπε https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/global-gateway_en

ενδιαφέροντος.¹⁰ Καθώς η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ εστιάζεται κυρίως στον ανταγωνισμό με την Κίνα, η Ε.Ε. πρέπει να παίξει ηγετικό ρόλο στη διαμόρφωση ενός κόσμου πολλαπλών ευθυγραμμίσεων και όχι διπολικό. Σήμερα, όπως αναδεικνύεται από το G20, ο μη δυτικός κόσμος -ή οι «Λοιποί»- θέλει να ακουστεί. Μάλιστα, ο πόλεμος στην Ουκρανία συνιστά αποτυχία των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ευρώπης ως προς την προσδοκία τους ότι οι χώρες εκτός Δύσης θα υποστήριζαν τις κυρώσεις κατά της Ρωσίας. Για τη Δύση, και ειδικά για την Ε.Ε., η ρωσική εισβολή συνιστά υπαρξιακή απειλή στα σύνορά της. Για τον Παγκόσμιο Νότο, ωστόσο, τα προβλήματα της Δύσης δεν θα έπρεπε να αποτελούν τις πρωταρχικές ανησυχίες όλου του κόσμου. Και σε έναν κόσμο όπου η Δύση (και ιδιαίτερα οι Ηνωμένες Πολιτείες) είναι ολοένα και πιο ανταγωνιστική προς την Κίνα, είναι πιο λογικό για τους «Λοιπούς» να παραμείνουν στο περιθώριο και να προασπιστούν τα δικά τους στρατηγικά συμφέροντα έναντι της Δύσης.¹¹

Όπως τονίζεται από τον *Economist*,¹² υπάρχει ένα διευρυνόμενο χάσμα ανάμεσα στο πώς βλέπουν τον κόσμο η Δύση και οι «Λοιποί». Σε δημοσκόπηση που δημοσιεύθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Εξωτερικών Σχέσεων, η πλειονότητα των Ινδών (48%) και των Τούρκων (51%) απάντησαν ότι η μελλοντική παγκόσμια τάξη πραγμάτων θα καθορίζεται από την πολυπολικότητα ή τη μη κυριαρχία της Δύσης. Μόλις 37% των Αμερικανών, 31% των πολιτών Κρατών Μελών της Ε.Ε. και 29% των Βρετανών απάντησαν το ίδιο.

Όπως υποστηρίζει ο Spector,¹³ εν μέσω του διπολικού ανταγωνισμού του Ψυχρού Πολέμου, οι «Λοιποί», που τότε αποκαλούνταν «αδέσμευτοι», συσπειρώθηκαν γύρω από μια κοινή ταυτότητα προκειμένου να απαιτήσουν περισσότερη οικονομική δικαιοσύνη, φυλετική ισότητα και το τέλος της αποικιοκρατίας. Για τον σκοπό αυτό σχημάτισαν συμμαχίες εντός των πολυμερών θεσμικών οργάνων. Σήμερα, οι «Λοιποί», που αποκαλούνται και «Αντισταθμιστές», προσπαθούν να αποφύγουν την πίεση να επιλέξουν μεταξύ Κίνας, Ρωσίας και Δύσης, αλλά θέλουν να εκμεταλλευτούν στο μέγιστο αυτόν τον καινούριο, πολυπολικό κόσμο και την αισιοδοξία που τον συνοδεύει. Η πεποίθησή τους είναι ότι η διάχυση της ισχύος θα τους δώσει μεγαλύτερο περιθώριο ελιγμών, καθώς λόγω του ανταγωνισμού μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων στον τομέα

10 Hussain Haqqani, "The Minilateral Era", *Foreign Policy*, 10 Ιανουαρίου 2023
<https://foreignpolicy.com/2023/01/10/minilateral-diplomacy-middle-power-india-israel-uae/>

11 Ravi Agrawal, "Why the World Feels Different in 2023", *Foreign Policy*, 12 Ιανουαρίου 2023
<https://foreignpolicy.com/2023/01/12/global-south-geopolitics-economics-climate/>

12 "How to survive a superpower split", *The Economist*, ό.π.

13 Matias Spector, "In Defense of the Fence Sitters: What the West Gets Wrong About Hedging", *Foreign Affairs*, Μάιος-Ιούνιος 2023

της ασφάλειας, θα είναι πιο δύσκολο για αυτές να επιβάλλουν τη θέλησή τους σε λιγότερο ισχυρά κράτη. Ως εκ τούτου, οι μεγάλες δυνάμεις όχι μόνο θα είναι πιο δεκτικές στις εκκλήσεις των «Λοιπών» για δικαιοσύνη και ισότητα, αλλά και θα δημιουργήσουν ευκαιρίες προκειμένου να ακουστούν αυτές οι απόψεις και ένα ευρύτερο φάσμα οπτικών στους διεθνείς θεσμούς. Και δικαίως. Ας δούμε τα 25 μεγαλύτερα αδέσμευτα κράτη, ή τους «συναλλασσόμενους 25» (Τ25, ορίζονται ως οι χώρες που δεν έχουν επιβάλει κυρώσεις στη Ρωσία, ή έχουν δηλώσει ότι επιθυμούν να παραμείνουν ουδέτερες στη διαμάχη Κίνας-ΗΠΑ). Μαζί, αντιπροσωπεύουν το 45% του παγκόσμιου πληθυσμού, και το μερίδιό τους στο παγκόσμιο ΑΕΠ έχει ανέβει από 11% όταν έπεσε το Τείχος του Βερολίνου σε 18% σήμερα – υψηλότερο από της Ε.Ε. Μετά από δεκαετίες αχαλίνωτης παγκοσμιοποίησης, το μοντέλο των εμπορικών συναλλαγών των Τ25 έχει γίνει πολυπολικό, μοιρασμένο στα τρία μεταξύ Δύσης, Κίνας και άλλων αδέσμευτων κρατών. Περίπου 43% των εμπορικών συναλλαγών είναι με το Δυτικό μπλοκ, 19% με το μπλοκ Ρωσίας-Κίνας, και 30% με χώρες που δεν συντάσσονται με καμία από τις δύο πλευρές.

¹⁴Ο κόσμος, υποστηρίζουν οι Krastev και Leonard,¹⁵ είναι σε φάση μετάβασης από την εποχή του «ιμπεριαλισμού» στην εποχή της «αποαποικιοποίησης». Κατά την προηγούμενη περίοδο, η επιτυχία του καπιταλιστικού οικονομικού μοντέλου και των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας στήριξαν την παγκόσμια διάδοση των Δυτικών ιδεών και αξιών. Στη νέα εποχή, οι χώρες και οι κοινωνίες επιθυμούν όλο και περισσότερο να αναδεικνύουν τις δικές τους αξίες, επιδιώκοντας να «ανακτήσουν τον έλεγχο» και να καταναλώνουν τη δική τους κουλτούρα αντί να μιμούνται άλλους. Η ξενοφοβία, η ισλαμοφοβία και η υπονοούμενη «λευκή υπεροχή» των λαϊκιστών στην Ε.Ε. και τις Ηνωμένες Πολιτείες έχουν αποξενώσει μεγάλο μέρος του παγκόσμιου πληθυσμού. Το ίδιο θα μπορούσε να ειπωθεί και για τους «διεθνιστές». Οι προσπάθειές τους να υποστηρίξουν την ισότητα των φύλων, τα δικαιώματα των μειονοτήτων και την περιβαλλοντική δράση, καθώς και τις οικουμενικές αρχές, έχουν ενίοτε κατηγορηθεί ως υποκριτικές. Τα Κράτη Μέλη της Ε.Ε. απέκλεισαν τους πρόσφυγες από τη Συρία, αλλά καλωσορίζουν τους Ουκρανούς. Η δέσμευση για οικονομική βοήθεια προς την Ουκρανία τον πρώτο χρόνο του πολέμου ήταν περίπου 170 δισ. δολάρια – ίση με το 90% της συνολικής δαπάνης για παγκόσμια οικονομική βοήθεια που πραγματοποιήθηκε για το 2021 η Επιτροπή Αναπτυξιακής Βοήθειας του ΟΟΣΑ, μια ομάδα από 31 δυτικούς δωρητές. Για τη Δύση, αυτή η γενναιοδωρία δείχνει αλληλεγγύη προς μια «αδελφή» δημοκρατία, ενώ για τους άλλους δείχνει ότι τα πλούσια κράτη είναι διατεθειμένα να ξοδέψουν όπου αυτό εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους. Η στιβαρή τους δέσμευση υπέρ της αρχής της εθνικής κυριαρχίας στην Ουκρανία ηχεί ψεύτικη, αν αναλογιστεί

14 "How to survive a superpower split", *The Economist*, ό.π.

15 Ivan Krastev & Mark Leonard, "The Power Atlas: Culture", *European Council on Foreign Relations*, Δεκέμβριος 2021 <https://ecfr.eu/special/power-atlas/culture/>

κανείς τη δράση τους στο Αφγανιστάν, το Κόσοβο και τη Λιβύη. Εξάλλου, οι Ηνωμένες Πολιτείες συνεχίζουν να υποστηρίζουν επιλεκτικά αυταρχικά καθεστώτα όπου αυτό εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους. Από τα 50 κράτη που το Freedom House χαρακτηρίζει «δικτατορίες», τα 35 ήταν αποδέκτες στρατιωτικής βοήθειας από την κυβέρνηση των ΗΠΑ το 2021.¹⁶

Κατανοεί η Ε.Ε. τις επιπτώσεις όλων των παραπάνω; Όπως ορθά επισημαίνει ο Leonard:¹⁷

[Αυτό που] είναι περισσότερο ενοχλητικό είναι ο τρόπος με τον οποίο οι Ευρωπαίοι τείνουν να οικουμενικοποιούν τη δική τους εμπειρία, συχνά θεωρώντας ότι αυτό που είναι σωστό για τους ίδιους, είναι σωστό και για τους άλλους... Για διάφορους ιστορικούς λόγους, οι περισσότερες Ευρωπαϊκές κοινωνίες έχουν ασπαστεί μια ισορροπία μεταξύ της πλειοψηφικής δημοκρατίας, των δικαιωμάτων της μειοψηφίας, και της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, και πλέον θεωρούμε αυτό το πακέτο αρχών δεδομένο. Όμως, όπως κατέδειξε η Αραβική Άνοιξη, οι άνθρωποι σε άλλα μέρη μπορεί να επιδιώξουν το δικαίωμα ψήφου χωρίς να απαιτούν το πλήρες πακέτο. Εκείνοι που επαναστάτησαν κατά των αυταρχικών καθεστώτων επιθυμούν να χειραφετηθούν, όχι να μιμηθούν τη Δύση.

Η κοσμοθεωρία που θέτει την Ε.Ε. στο επίκεντρο της δικαιοσύνης και της σταθερότητας πρέπει να παραμεριστεί. Η Ε.Ε. πρέπει να κατανοήσει ότι η ισορροπία δυνάμεων αλλάζει παγκοσμίως. Αν δεν το κάνει, θα υπονομευθεί ό,τι απομένει από την ήπια ισχύ της Ε.Ε., τόσο εσωτερικά όσο και παγκοσμίως.

Εσωτερικά, η Ε.Ε. πρέπει να κάνει περισσότερα προκειμένου να υπερασπιστεί ό,τι έχει δημιουργήσει από το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι σήμερα: ευημερούσες και ακμάζουσες φιλελεύθερες δημοκρατίες που στηρίζονται στο κράτος δικαίου, στη λογοδοσία, την ανεξάρτητη δικαστική εξουσία, και πάνω απ' όλα, στον πλουραλισμό των ιδεών. Η κατάλυση της Ε.Ε. δεν θα προκύψει επειδή τα Κράτη Μέλη της θα διαφωνούν στις πολιτικές για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης ή στις δημοσιονομικές προτεραιότητες. Οι συμβιβασμοί σε τέτοια θέματα είναι δύσκολοι, αλλά εφικτοί. Το τέλος της Ε.Ε., όπως και κάθε πολιτικής κοινότητας, θα επέλθει όταν οι θεμελιώδεις αξίες της δεν θα είναι πλέον κοινές για όλα τα Κράτη Μέλη. Η Ουγγαρία έχει καταστεί μια εκλογική απολυταρχία. Η Πολωνία έχει μεταμορφώσει τη δικαστική εξουσία της χώρας σε κλάδο της εκτελεστικής. Δημοσιογράφοι έχουν δολοφονηθεί στη Μάλτα, τη

16 "How to survive a superpower split", *The Economist*, ό.π.

17 Mark Leonard, "Europe's Soft Power Problem", *Project Syndicate*, 4 Μαΐου 2022
<https://www.project-syndicate.org/commentary/europe-soft-power-problem-by-mark-leonard-2022-05>

Σλοβακία, και τη Βουλγαρία, και αρκετά Κράτη Μέλη εκμεταλλεύτηκαν την πανδημία προκειμένου να διευρύνουν τις αρμοδιότητες της εκτελεστικής εξουσίας.

Συνεπώς, είναι σημαντικό η Ε.Ε. να καταστήσει απόλυτα σαφές, μέσω ισχυρών μέτρων ή/και πολιτικών, ότι δεν πρόκειται να εγκαταλείψει τις θεμελιώδεις αξίες της, ειδικά όταν αυτές απειλούνται από Κράτη Μέλη όπου γίνονται συστηματικές προσπάθειες κατάλυσης των δημοκρατικών θεσμών και του κράτους δικαίου. Η υποκρισία να παριστάνει ότι προστατεύει τις αξίες της ενώ στην πραγματικότητα αποτυγχάνει πλήρως πρέπει να λήξει.¹⁸ Είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό ότι το κατά πόσον εξτρεμιστικές ομάδες και απολυταρχικοί ή ανελεύθεροι ηγέτες θα απειλήσουν περαιτέρω την ποιότητα της δημοκρατίας, θα εξαρτηθεί λιγότερο από τις προσπάθειές τους και περισσότερο από τη φύση των δημοκρατιών στις οποίες αναδύονται. Εάν μια δημοκρατία είναι αποτελεσματική και δεκτική, το κοινό για ρητά αντιδημοκρατικές ή ακραία ριζοσπαστικές εκκλήσεις θα είναι περιορισμένο, και οι κυβερνήσεις και οι πολιτικοί παράγοντες θα μπορούν να εφαρμόσουν τους δημοκρατικούς κανόνες του παιχνιδιού.¹⁹ Όσο περισσότερο η Ε.Ε. αδυνατεί να το κατανοήσει, ωστόσο, τόσο μειώνεται η αξιοπιστία της στα μάτια των πολιτών, οδηγώντας σε ενίσχυση του αντιευρωπαϊκού συναισθήματος και απώλεια ισχύος στην παγκόσμια σκηνή.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, η Ε.Ε. πρέπει να έχει ρεαλιστικές προσδοκίες από τους «Λοιπούς». Συνεπώς, εάν η Ε.Ε. αντιμετωπίζει όλα τα σημεία επαφής μεταξύ χωρών ως τόπους «συστημικής αντιπαλότητας», θα είναι καταδικασμένη να ζει σε διαρκή ανασφάλεια. Προκειμένου να διαχειριστεί αυτό το ενδεχόμενο, η Ε.Ε. πρέπει να αναλογιστεί το πώς βρέθηκε σε αυτή τη θέση. Πώς η υπερβολική αυτοπεποίθηση για την απήχησή της και για το μοντέλο της διαστρέβλωσε και υπονόμωσε την οπτική της Ε.Ε. για τον εαυτό της και για τον υπόλοιπο κόσμο; Γιατί η φιλελεύθερη προσδοκία ότι η Ε.Ε. θα μπορούσε να μεταμορφώσει την άμεση γειτονιά της και τους «Λοιπούς» αποδείχθηκε απατηλή; Η αυτοπεποίθηση, η πίστη και η υπερεκτίμηση της ανωτερότητας της Ευρωπαϊκής κουλτούρας και της φιλελεύθερης δημοκρατίας δεν είναι πάντοτε αρετή. Μια στάση ταπεινοφροσύνης και μια προσπάθεια να καταστεί η Ε.Ε. ένα

18 S. Islam & E. Woodford, "Diversity and Power in the EU", *European Policy Centre*, 2022
https://www.epc.eu/content/PDF/2022/Jubilee_Papers/Jubilee_Think_Piece_Islam_Woodford.pdf

19 Sheri Berman, "Populism Is a Problem. Elitist Technocrats Aren't the Solution. The Problem Isn't Too Much Democracy — It's Too Little", *Foreign Policy*, 17 Δεκεμβρίου 2017
<https://foreignpolicy.com/2017/12/20/populism-is-a-problem-elitist-technocrats-arent-the-solution/>

φόρουμ κατανόησης των «άλλων», επικοινωνώντας και συζητώντας τις διαφορές και τις προτεραιότητές τους, θα ήταν χρήσιμη.

Συνεπώς, η επιδίωξη της Ε.Ε. για ήπια ισχύ εξαρτάται από τον επαναπροσδιορισμό μακροπρόθεσμων στόχων, όπως η οικοδόμηση μιας σειράς ανθεκτικών κανόνων για την παγκόσμια διακυβέρνηση του 21ου αιώνα. Ωστόσο, όπως σωστά επισημαίνει ο Bargués,²⁰ η *Στρατηγική Πυξίδα* που δημοσιεύθηκε τον Απρίλιο του 2020 ερμηνεύει την ανθεκτικότητα της Ευρωπαϊκής ενοποίησης μόνο ως την ικανότητα της Ε.Ε. να προστατευθεί από διάφορες κρίσεις και απειλές.²¹ Δεν γίνεται καμία αναφορά στην ανάγκη ανάπτυξης μιας παγκόσμιας ατζέντας κοινών υποχρεώσεων και συλλογικής δράσης, και η «πολυμερής διακυβέρνηση» ή «παγκόσμια διακυβέρνηση» δεν αναφέρεται καν στο κείμενο. Επιπλέον, η Στρατηγική Πυξίδα «ασφαλειοποιεί» κάθε θέμα, από τη Ρωσία ως την Κίνα, από τις εγκληματικές οργανώσεις ως τη μετανάστευση, από την κλιματική αλλαγή ως τις πανδημίες. Αυτό είναι κατανοητό, δεδομένων των ενεργειών της Ρωσίας, αλλά δεν είναι πρακτικό. Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία ασφαλώς άλλαξε την αντίληψη της Ε.Ε. για την ασφάλεια, αλλά η θεώρηση του κόσμου μόνο υπό το περιοριστικό και εσωστρεφές πρίσμα της ασφάλειας θα ήταν λάθος. Θα ήταν αντιπαραγωγικό ως προς τη στρατηγική στην οποία βασίζεται η δημόσια διπλωματία της Ε.Ε., και η οποία στηρίζεται στη διεθνή συνεργασία ως θεμελιώδες εργαλείο που μπορεί να δώσει συγκεκριμένες απαντήσεις στις παγκόσμιες προκλήσεις του σήμερα, δημιουργώντας χώρους για τη φιλοξενία παγκόσμιων συζητήσεων και την αντιμετώπιση θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος. Οι διάλογοι της κοινωνίας των πολιτών, η πολιτιστική διπλωματία, η υποστήριξη της κοινωνικής ανθεκτικότητας και διαμεσολάβησης, τόσο κρίσιμες για τη διαχείριση συγκρούσεων και κρίσεων, κινδυνεύουν να παραμεριστούν εάν η Ε.Ε. αποφασίσει να «ασφαλειοποιήσει» τα παγκόσμια προβλήματα και να επενδύσει στη γεωπολιτική διεκδίκηση.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, είναι σημαντικό για την Ε.Ε. να επενδύσει σε μια διαφορετική μορφή «διεκδικητικότητας». Η γεωπολιτική διεκδικητικότητα δεν σημαίνει υποχρεωτικά επιστροφή στα παλιά πρότυπα συγκρουσιακής συμπεριφοράς μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, μεταξύ αυτών και της Ε.Ε.²² Η Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να φιλοδοξεί και να επιδιώκει να είναι κάτι παραπάνω από ένα αντί-Ρωσικό ή αντί-Κινεζικό γεωπολιτικό φόρουμ, και αντ' αυτού να προάγει πρωτοβουλίες και

20 Pol Bargués, "The EU Strategic Compass: A Blueprint for a European Defensive and Securitization Policy", JOINT, 2022 https://www.iai.it/sites/default/files/joint_b_16.pdf

21 Βλέπε https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-o_en

22 Georgios Kostakos, "Another Kind of Assertiveness for Europe: Peacebuilding Past, Present and Future", *Katoikos.world*, 15 Νοεμβρίου 2022 <https://katoikos.world/analysis/another-kind-of-assertiveness-for-europe-peacebuilding-past-present-and-future.html>

να εφαρμόζει πολιτικές προκειμένου να απαντήσει σε προκλήσεις που απαιτούν κοινή διεθνή δράση, όπως η ενεργειακή κρίση, η αυξανόμενη ανισότητα, η κλιματική αλλαγή, οι δημογραφικές αλλαγές, και οι αποσταθεροποιητικές τεχνολογικές τάσεις.²³ Ενώπιον της προοπτικής ολόένα και πιο εχθρικών σχέσεων μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Κίνας, και σε ένα περιβάλλον όπου τα θεσμικά όργανα παγκόσμιας διακυβέρνησης σημειώνουν απώλειες δυνάμεων και νομιμοποίησης, η Ε.Ε. οφείλει να επενδύσει σε ένα θετικό όραμα και σε πρακτικές μορφές συνεργασίας που μπορούν να λειτουργήσουν ως βάση συμβιβασμού και συντονισμού μεταξύ των χωρών και των περιφερειών του πλανήτη. Όλες οι μεγάλες σύγχρονες προκλήσεις, περιβαλλοντικές, ψηφιακές, δημόσιας υγείας ή δημογραφικές, είναι διακρατικές και υπερεθνικές, συνεπώς απαιτούν πολύπλευρες, διασυνοριακές λύσεις.

Κατ' αρχήν, αυτό απαιτεί μια αλλαγή αφηγήματος. Η πλαισίωση του πολέμου στην Ουκρανία ως διαμάχη μεταξύ δημοκρατίας και απολυταρχίας δεν έχει γίνει, όπως σημειώνεται, ευρέως αποδεκτή. Αν και κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί ότι οι Ουκρανοί πολεμούν για τη δημοκρατία και την εθνική κυριαρχία, για τους «Λοιπούς» η ρωσική εισβολή δεν είναι τίποτα παραπάνω από μια παραβίαση του διεθνούς κράτους δικαίου. Όπως προτείνει ο Miliband,²⁴ υπάρχει μια «καλύτερη εναλλακτική». Ιδιαίτερα, ο πόλεμος θα έπρεπε να πλαισιώνεται:

... ως [μια διαμάχη] μεταξύ του κράτους δικαίου και της ατιμωρησίας, ή μεταξύ νόμου και αναρχίας, παρά ως μεταξύ δημοκρατίας και απολυταρχίας. Μια τέτοια προσέγγιση έχει πολλά πλεονεκτήματα. Ορθά εντάσσει τη δημοκρατία σε ένα εύρος από μεθόδους για την προαγωγή της λογοδοσίας και τον περιορισμό της κατάχρησης εξουσίας. Διευρύνει την πιθανή συμμαχία υποστήριξης. Δοκιμάζει την Κίνα στο πιο αδύναμό της σημείο, διότι η Κίνα διακηρύσσει ότι υποστηρίζει ένα διεθνές σύστημα που στηρίζεται σε κανόνες. Επίσης, ακούγεται λιγότερο αυτοαναφορική, πράγμα σημαντικό δεδομένων των προφανών προβλημάτων που πλήττουν πολλές φιλελεύθερες δημοκρατίες. Μια συμμαχία συγκροτημένη γύρω από την ανάγκη για διεθνείς κανόνες είναι σαφώς πιθανότερο να είναι ευρύτερη από μια που βασίζεται σε εκκλήσεις για δημοκρατία.

Ωστόσο, για να το στηρίξει αυτό, η Ε.Ε. θα πρέπει να οραματιστεί και να υπερασπιστεί ένα παγκόσμιο σύστημα που συνεργάζεται πιο στενά προκειμένου να αντιμετωπίσει τις παγκόσμιες προκλήσεις. Προς αυτή την κατεύθυνση, όπως υποστηρίζουν οι Βλανουκος και Παγουλάτος,²⁵ η Ε.Ε. θα πρέπει, μεταξύ άλλων, να δώσει προτεραιότητα

23 Corina Stratulat, "The Beginning of the European Political Community", *European Policy Centre*, 2022, https://www.epc.eu/content/PDF/2022/DP_The_beginning_of_the_EPoC.pdf

24 David Miliband, "The World Beyond Ukraine", *Foreign Affairs*, Μάιος-Ιούνιος 2023.

25 Spyros Blavoukos & George Pagoulatos, "EU Strategic Priorities for a 'New Multilateralism': a Follow-Up to the European Commission-EEAS Communication", *ELIAMEP Policy Brief* no. 145 (2021).

στην απόδοση όλων των διεθνών οργανισμών (ΔΟ), να εμπλακεί με τη διακυβέρνηση των ΔΟ, να αναμορφώσει τους ΔΟ και να τους διαθέσει περισσότερους πόρους, να αντιμετωπίσει την επιθετική εργαλειοποίηση της ασύμμετρης αλληλεξάρτησης αναλαμβάνοντας δράση σε παγκόσμιο πολυμερές, διαπεριφερειακό και ενδοευρωπαϊκό επίπεδο, και να εξοικονομήσει πόρους δίνοντας προτεραιότητα σε σημαντικές περιφέρειες (Αφρική και Μ. Ανατολή – Β. Αφρική) και βασικούς ΔΟ.

Για την ενίσχυση της πολυμερούς συνεργασίας θα απαιτηθεί, επίσης, συνεργασία με τις αναπτυσσόμενες χώρες και τους οργανισμούς τους (πχ., Αφρικανική Ένωση). Προκειμένου να χτίσει ουσιαστικές συνεργασίες με αναπτυσσόμενες χώρες και να εργαστεί από κοινού μαζί τους με στόχο την εποικοδομητική πολυμέρεια, η Ε.Ε. και τα Κράτη Μέλη της πρέπει να αποδεχτούν ότι οι χώρες αυτές έχουν τις δικές τους απόψεις σχετικά με τις αλλαγές στην παγκόσμια τάξη πραγμάτων και το επιθυμητό περαιτέρω αλλαγών. Για τη μεγαλύτερη νομιμοποίηση του πολυμερούς συστήματος, η Ε.Ε. θα πρέπει να προχωρήσει πέρα από την απλή προάσπιση της υφιστάμενης κατάστασης, συνδυάζοντας τη στάση της ως υπερασπιστής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και άλλων παγκόσμιων κανόνων και αξιών με την υποστήριξη των μεταρρυθμίσεων και με προσπάθειες ενίσχυσης της ουσιαστικής συμμετοχής των αναπτυσσόμενων κρατών σε πολυμερείς οργανισμούς.

Η Ε.Ε. πρέπει να υποστηρίξει τη μεταρρύθμιση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ προκειμένου να διασφαλιστεί η ορθή εκπροσώπηση του Παγκόσμιου Νότου. Το σύστημα του ΟΗΕ αποκλείει την πλειονότητα του παγκόσμιου πληθυσμού από τη λήψη αποφάσεων σε διεθνές επίπεδο. Κανένα σώμα του ΟΗΕ δεν ενσαρκώνει αυτόν τον αποκλεισμό τόσο ξεκάθαρα όσο το Συμβούλιο Ασφαλείας. Σύμφωνα με το *International Peace Institute*, περισσότερες από τις μισές συνολικές συνεδριάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας και 70 τις εκατό των αποφάσεων του Συμβουλίου που εξουσιοδοτούν τη χρήση βίας από τις ειρηνευτικές δυνάμεις αφορούν ζητήματα ασφαλείας της Αφρικής. Και παρόλα αυτά, δεν υπάρχουν αφρικανικές χώρες ανάμεσα στα πέντε μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας. Συνεπώς, υπάρχει ανάγκη να ξεπεραστεί η αντίληψη της παγκόσμιας τάξης που σχηματίστηκε μετά το 1945, και να ανασχεδιαστεί ο ΟΗΕ ως ένας πιο αποτελεσματικός συλλογικός οργανισμός ασφάλειας. Η Ε.Ε. θα μπορούσε να ξεκινήσει υποστηρίζοντας την «πρωτοβουλία του βέτο» που υπερψήφισε η Γενική Συνέλευση το 2022, σύμφωνα με την οποία, όταν κάποια χώρα ασκεί βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας, η Γενική Συνέλευση θα συγκαλείται αυτόματα για να συζητήσει το ζήτημα. Επιπλέον, η Ε.Ε. μπορεί να υποστηρίξει την πρόταση Γαλλίας και Μεξικού, που απαιτεί από τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας να συμφωνήσουν στην άρση του δικαιώματος αρνησικυρίας σε περίπτωση μαζικών θηριωδιών. Μια τέτοια μεταρρύθμιση αυτόματα θα διεύρυνε τη διαδικασία λήψης αποφάσεων

μέσα στο Συμβούλιο προκειμένου να συμπεριλάβει και τις απόψεις των δέκα εκλεγμένων μελών πιο ισότητα με των πέντε μόνιμων.²⁶

Η πανδημία COVID-19 κατέδειξε τη σημασία της υγείας ως κρίσιμου πεδίου πολυμερούς συνεργασίας. Πολλές χώρες είναι δυσαρεστημένες με την ανισορροπία της παγκόσμιας ισχύος στους σημερινούς διεθνείς θεσμούς. Ας δούμε, για παράδειγμα, τη συμφωνία συνεργασίας ACT-Accelerator. Θεσπίστηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ) το 2020 με σκοπό να διευκολύνει την παγκόσμια πρόσβαση σε εμβόλια και θεραπείες, αλλά η διακυβέρνηση του προγράμματος δεν περιλάμβανε με τρόπο ουσιαστικό εκπροσώπους των αναπτυσσόμενων χωρών. Αυτό δυσκόλεψε τις προσπάθειες επίτευξης δίκαιης διανομής των εμβολίων και αποτελεσματικής παροχής άλλων υπηρεσιών υγείας. Συνεπώς, η Ε.Ε. πρέπει να επιδιώξει να συνεργαστεί στενά με παράγοντες από αναπτυσσόμενες χώρες για τη μεταρρύθμιση και αναβάθμιση των πολυμερών δομών στο πεδίο της υγείας και τη βελτίωση της ετοιμότητας στο μέλλον. Αυτό θα πρέπει να περιλαμβάνει, ενδεικτικά, υποστήριξη των αφρικανικών κρατών για την ανάπτυξη τοπικών δυνατοτήτων βιοπαραγωγής, και δράση από κοινού για τη μεταρρύθμιση και ενίσχυση του ΠΟΥ. Ακόμα, η Ε.Ε. οφείλει να παίξει ηγετικό ρόλο στη σύσταση ενός Συμβουλίου για τις Παγκόσμιες Υγειονομικές Απειλές, ξεχωριστό από τον ΠΟΥ, με αποστολή να διασφαλίζει ότι οι κυβερνήσεις θα προετοιμάζονται επαρκώς για πανδημίες, μέσα από αποτελεσματικά μέσα παρακολούθησης και έγκαιρη ενημέρωση και προειδοποίηση σε περίπτωση εκδήλωσης επιδημίας.²⁷

Οι δυτικές κυβερνήσεις έχουν αποτύχει να εκπληρώσουν τις δεσμεύσεις τους και σε άλλους τομείς. Το Ταμείο Κλιματικής Προσαρμογής, που ιδρύθηκε το 2001 με αποστολή να προστατέψει τις φτωχές χώρες από τις συνέπειες των εκπομπών άνθρακα από τις πλούσιες χώρες, ακόμα δεν έχει επιτύχει την ιδρυτική του δέσμευση για συγκέντρωση χρηματοδότησης \$100 δισ. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό η Ε.Ε. να διαμορφώσει μια κοινή και αμοιβαία επωφελή θέση προκειμένου να διασφαλίσει την επιτυχία του Ταμείου Απωλειών και Ζημιών, που θεσπίστηκε το 2022. Το ταμείο στοχεύει να παρέχει οικονομική βοήθεια στα πλέον ευάλωτα κράτη που επηρεάζονται από τον αντίκτυπο της κλιματικής αλλαγής. Έρευνα που εκπονήθηκε από το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον (UNEP) κατέδειξε ότι η διεθνής χρηματοδότηση προσαρμογής που χορηγείται στις αναπτυσσόμενες χώρες είναι πέντε έως δέκα φορές χαμηλότερη από τις εκτιμώμενες ανάγκες, οι οποίες υπολογίζονται σε πάνω από \$300 δισ. ετησίως. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, η Ε.Ε. πρέπει να μεριμνήσει ώστε να διασφαλίσει μια ευρύτερη βάση δωρητών, καθώς και για την υιοθέτηση καινοτόμων χρηματοδοτικών εργαλείων προκειμένου να ανταποκριθεί στο μέγεθος των απωλειών

26 Tim Murithi, "Order of Oppression", *Foreign Affairs*, Μάιος-Ιούνιος 2023.

27 Miliband, ό.π.

και ζημιών. Για παράδειγμα, επιβάλλοντας ειδική φορολόγηση έκτακτων κερδών στις εταιρείες ορυκτών καυσίμων και διοχετεύοντας τα σχετικά έσοδα σε πληθυσμούς που δυσκολεύονται λόγω των αυξανόμενων τιμών των τροφίμων και της ενέργειας, και σε χώρες που υφίστανται απώλειες και ζημιές λόγω της κλιματικής κρίσης. Η Ε.Ε. μπορεί επίσης να σκεφτεί σοβαρά τον συμψηφισμό χρεών με απώλειες και ζημιές, τη διεθνή φορολόγηση, και έναν ειδικό μηχανισμό χρηματοδότησης για απώλειες και ζημιές υπό τη Σύμβαση Πλαίσιο του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή.²⁸ Εάν η Ε.Ε. δεν εργαστεί προς αυτή την κατεύθυνση, άλλη μία υποχρηματοδοτημένη διεθνής πρωτοβουλία θα βαθύνει κι άλλο την έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ πλούσιων και φτωχών χωρών.

Εξίσου σημαντικό για την Ε.Ε. είναι να διαδραματίσει ηγετικό ρόλο στην προστασία και την υποστήριξη των αδύναμων και ευάλωτων χωρών και περιφερειών του κόσμου που πλήττονται από φτώχεια και συγκρούσεις. Σήμερα, 350 εκατομμύρια άνθρωποι χρήζουν ανθρωπιστικής βοήθειας, από μόλις 81 εκατομμύρια πριν από 10 χρόνια. Πάνω από 600 εκατομμύρια Αφρικανοί δεν έχουν πρόσβαση σε ηλεκτρικό ρεύμα. Περισσότερες από 25 αναπτυσσόμενες χώρες δαπανούν πάνω από 20 τις εκατό των κρατικών εσόδων για την εξυπηρέτηση χρέους, ενώ 54 χώρες αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα χρέους.²⁹ Επιπλέον, όπως επισημαίνει ο *Economist*,³⁰ η διάρκεια της μέσης συνεχιζόμενης σύρραξης σε αναπτυσσόμενες χώρες έχει αυξηθεί από 13 χρόνια το 2011, σε 20 χρόνια το 2021. Μεταξύ 2001 και 2010, περίπου 5 χώρες ετησίως είχαν δύο ή περισσότερες συρράξεις ταυτόχρονα. Σήμερα, ο αριθμός αυτός είναι 15. Από το 1991, έχει δωδεκαπλασιαστεί το ποσοστό των εμφύλιων πολέμων με την εμπλοκή ξένων δυνάμεων. Η κλιματική αλλαγή επιδεινώνει αυτές τις συρράξεις. Η επισκόπηση 55 μελετών έδειξε ότι μια αύξηση κατά μία τυπική απόκλιση των τοπικών θερμοκρασιών αυξάνει την πιθανότητα διομαδικής σύγκρουσης κατά 11%, σε σύγκριση με το τι θα συνέβαινε με πιο φυσιολογικές θερμοκρασίες. Παγκοσμίως, περίπου 24 εκατομμύρια άνθρωποι εκτοπίστηκαν εξαιτίας ακραίων καιρικών φαινομένων, και ο ΟΗΕ αναμένει ότι ο αριθμός αυτός θα εκτοξευθεί στα ύψη. Στο Σουδάν, κάπου 3 εκατομμύρια άνθρωποι είχαν εκτοπιστεί λόγω συρράξεων και φυσικών καταστροφών, πριν καν ξεκινήσει ο τρέχων κύκλος συγκρούσεων το 2023.

28 Βλέπε <https://www.unep.org/news-and-stories/story/what-you-need-know-about-cop27-loss-and-damage-fund>, <https://www.economist.com/international/2022/11/20/a-new-un-fund-for-loss-and-damage-emerges-from-cop27>

29 Miliband, ό.π.

30 Βλέπε "The world's deadliest war last year wasn't in Ukraine", *Economist*, 17 Απριλίου 2023 <https://www.economist.com/international/2023/04/17/the-worlds-deadliest-war-last-year-wasnt-in-ukraine>

Τι μπορεί να κάνει η Ε.Ε.; Μπορεί να πάρει πρωτοβουλία για τη θέσπιση ενός παγκόσμιου προγράμματος για την καταπολέμηση των σοβαρών αρνητικών επιπτώσεων που είχαν στις αναπτυσσόμενες χώρες η πανδημία και ο πόλεμος στην Ουκρανία. Επίσης αναγκαία είναι μια απάντηση στο δίκαιο αίτημα για ισότιμη κατανομή των δημόσιων αγαθών σε όλο τον αναπτυσσόμενο κόσμο, ένα αίτημα που δεν αποτελεί ευχή αλλά ανάγκη. Καθώς δεν διαθέτουν τους πόρους που η Ε.Ε. αξιοποίησε για να προστατευθεί από τις οικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας και του πολέμου στην Ουκρανία, οι αναπτυσσόμενες χώρες, ήδη οικονομικά και κοινωνικά ευάλωτες, έχουν πληγεί σκληρά από την πανδημία. Σε κάποιες χώρες, αυτό έχει αντιστρέψει δεκαετίες προόδου στην αντιμετώπιση της φτώχειας και τη βελτίωση των δομών υγειονομικής περίθαλψης και εκπαίδευσης.

Τελευταίο, αλλά εξίσου σημαντικό, είναι απαραίτητο η Ε.Ε. να υιοθετήσει μια νέα πολιτική μετανάστευσης. Η εισροή προσφύγων την περίοδο 2015-2016 αποτέλεσε πρόκληση για τα πολιτικά συστήματα και τις κοινωνίες της Ε.Ε., με αφηγήματα και πρακτικές που όχι μόνο δυσκόλεψαν την αποτελεσματική διαχείριση του προβλήματος, αλλά παγίδευσαν τους πρόσφυγες ανάμεσα σε δύο αφηγήματα: το αφήγημα του φόβου και το αφήγημα της απειλής. Σήμερα, ωστόσο, ο πόλεμος της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας έχει οδηγήσει σε άνευ προηγουμένου επίδειξη αλληλεγγύης προς τους Ουκρανούς που εγκαταλείπουν τη χώρα τους. Ακόμα και Κράτη Μέλη όπως η Πολωνία και η Ουγγαρία -που ήταν ενάντια στις ποσοτώσεις μετεγκατάστασης και άλλους μηχανισμούς αλληλεγγύης την περίοδο 2015-2016- έχουν υιοθετήσει την *Οδηγία για Προσωρινή Προστασία*. Όμως, η οδηγία είναι ένα έκτακτο μέτρο, και τέτοιου είδους έκτακτες καταστάσεις πλέον θα πρέπει να αναμένονται σε τακτική βάση. Συνεπώς, η Ε.Ε. πρέπει να βρει πιο αποτελεσματικούς τρόπους να τις διαχειρίζεται και να αντιμετωπίζει τις μεταναστευτικές ροές ως δομικό φαινόμενο, όχι ως μια σειρά από έκτακτα περιστατικά, με δεδομένο επίσης ότι ο πόλεμος στην Ουκρανία έχει σημαντικό αντίκτυπο σε αναπτυσσόμενες χώρες, ιδιαίτερα σε τομείς όπως η ασφάλεια τροφίμων, που θα μπορούσε στη συνέχεια να οδηγήσει σε περαιτέρω μετανάστευση προς την Ε.Ε. Ως εκ τούτου, είναι αναγκαίο να ξεκινήσει ξανά ο διάλογος εντός της Ε.Ε. για τη μετανάστευση και το άσυλο, και η ενεργοποίηση της Οδηγίας για Προσωρινή Προστασία είναι ένα σημαντικό και εποικοδομητικό προηγούμενο.

Οι καιροί είναι ασφαλώς δύσκολοι, αλλά όταν η ανεπτυγμένη Ε.Ε. φροντίζει μόνο τον εαυτό της, πόσο σίγουρη μπορεί να είναι για την ασφάλειά της, όταν δεν είναι όλοι ασφαλείς; Στον Παγκόσμιο Νότο, κάποιες χώρες θεωρούν ότι αποτελούν θύματα των επακόλουθων συνεπειών των Δυτικών κυρώσεων – μια άποψη που τόσο η Ρωσία όσο και η Κίνα επιδιώκουν ενεργά να ενθαρρύνουν. Όπως σωστά τονίζει ο Miliband:

Εάν οι επόμενες δύο δεκαετίες είναι σαν τις προηγούμενες δύο, ως προς τις συγκεχυμένες προτεραιότητες και ανεκπλήρωτες υποσχέσεις της Δύσης, η πολυπολικότητα στο παγκόσμιο σύστημα θα σημαίνει κάτι παραπάνω από αυξημένο οικονομικό ανταγωνισμό. Θα σημαίνει ενισχυμένες ιδεολογικές αμφισβητήσεις των αρχών των Δυτικών χωρών, και εξασθενημένα κίνητρα για τις μη Δυτικές χώρες να σχετιστούν ή να συνεργαστούν με τη Δύση.³¹

Συνεπώς, η Ε.Ε. πρέπει να καταπολεμήσει ενεργητικά την αντίληψη ότι η ατζέντα της είναι ιδιοτελής και κοντόφθαλμη. Οφείλει να προσεγγίσει τις αναπτυσσόμενες χώρες με τη διάθεση να ακούσει και να ανταποκριθεί στις ανησυχίες τους. Με αυτόν τον τρόπο, θα αποδείξει ότι η αλληλεγγύη της δεν περιορίζεται στα θύματα στρατιωτικής επιθετικότητας στην Ευρωπαϊκή ήπειρο, αλλά ότι είναι πρόθυμη να επιδείξει τον ίδιο βαθμό αλληλεγγύης και σε άλλες επείγουσες παγκόσμιες απειλές. Μόνο εάν συμφιλιώσει την ανταπόκρισή της στον πόλεμο στην Ουκρανία με τον αγώνα ενάντια σε επίμονες παγκόσμιες απειλές, θα μπορέσει η Ε.Ε. να αποδείξει ότι διαθέτει καλύτερες απαντήσεις από τη Ρωσία και την Κίνα στις πιεστικές προκλήσεις της εποχής μας.

31 Miliband, ό.π.

M2

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ

Η Ε.Ε. δεν μπορεί να διαμορφώσει και να εφαρμόσει την παραπάνω ατζέντα χωρίς να εμπλέξει τους πολίτες της σε έναν συνεχιζόμενο διάλογο για το όραμά της και τη θέση της στον κόσμο. Το να περιοριστεί η διαμόρφωσή του μόνο σε διακυβερνητικούς και διπλωματικούς διαύλους δεν αρκεί. Υπάρχει ανάγκη ενίσχυσης της νομιμοποίησης και της αποτελεσματικότητας μέσω ανοιχτού και διαφανούς διαλόγου. Τόσο η Ε.Ε. συνολικά όσο και οι επιμέρους κυβερνήσεις των Κρατών Μελών ελέγχονται για όσα λένε, για την ακρίβεια των δεδομένων τους, και για τις πολιτικές που υιοθετούν. Οι πολίτες πρέπει να είναι ενήμεροι για τις απειλές κατά της υγείας τους, και για το πώς οι οικονομικές, γεωπολιτικές και τεχνολογικές εξελίξεις επηρεάζουν το μέλλον της εργασίας, της οικογένειας και της ζωής τους. Η νέα εκδοχή του κόσμου στην οποία εισερχόμαστε θα είναι πιο διαφοροποιημένη και σύνθετη, και οι πολίτες πρέπει να είναι σε θέση να την ανέχονται και να εξελίσσονται μέσα σε αυτή, όχι να απειλούνται.

Η διαμάχη σχετικά με την πορεία και το μέλλον της Ε.Ε. συνήθως παρουσιάζεται ως διελκυστίνδα που θέτει τα Κράτη Μέλη και τα εθνικά τους συμφέροντα σε αντιπαράθεση. Η λογική αυτή όχι μόνο επιτρέπει στα ΜΜΕ να δραματοποιούν υπερβολικά τις διαμάχες μεταξύ Κρατών Μελών και να διασπείρουν διαστρεβλωμένες «αλήθειες», αλλά και υποβαθμίζει τη σημασία του ουσιαστικού διαλόγου με στόχο την οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης. Η πραγματικότητα αυτή παίζει καθοριστικό ρόλο στο πώς επικοινωνούνται τα παγκόσμια προβλήματα – παρουσιάζονται με τρόπο υπεραπλουστευμένο και οι υποκείμενες αιτίες τους δεν αναφέρονται. Παρόλα αυτά, τα παγκόσμια προβλήματα είναι υπαρκτά και παρόντα – όχι θεωρητικά, μακρινά ή αφηρημένα. Οι πολιτικοί και τα ΜΜΕ τείνουν να τονίζουν το «εδώ και τώρα», αυτό που συμβαίνει τη δεδομένη στιγμή, και οποιαδήποτε δράση λαμβάνεται αντιμετωπίζει μόνο τα συμπτώματα.

Μια αλλαγή παραδείγματος είναι αναπόφευκτη. Οι κυβερνήσεις και τα θεσμικά όργανα πρέπει να επαναξιολογήσουν και να αναθεωρήσουν τους κανόνες και τις πρακτικές που χαρακτηρίζουν τη μη παραγωγική και περιοριστική επικοινωνία τους, καθώς και την αναποτελεσματική διαχείριση των παγκόσμιων προβλημάτων. Είναι σημαντικό να δημιουργηθεί χώρος και χρόνος για νέα αφηγήματα και ιδέες, και να αναπτυχθούν

καινοτόμες διαδικασίες για τη συλλογή και διασπορά πληροφοριών, με στόχο όχι μόνο να αυξηθεί το ενδιαφέρον των πολιτών, αλλά και να ενισχυθεί η θέλησή τους να πιέσουν προς βιώσιμες λύσεις. Τα Κράτη Μέλη και τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. οφείλουν να λειτουργήσουν ως συστήματα μάθησης που μπορούν να προσαρμόσουν, να διορθώσουν και να βελτιώσουν τη συμπεριφορά τους.

Πολλοί θα θεωρούσαν τα παγκόσμια προβλήματα υπερβολικά σύνθετα για να αφεθούν στις «διοτροπίες των πολιτών». Μπορούν οι πολίτες, αναρωτιούνται, να έχουν ενημερωμένες απόψεις για θέματα Ευρωπαϊκής και παγκόσμιας πολιτικής, για τις προκλήσεις της εποχής μας; Και αν ναι, γιατί πρέπει οι απόψεις τους αυτές να καθοδηγούν στρατηγικές αποφάσεις;

Όπως ορθά επισημαίνει ο Zerka,³² υπάρχουν πολλοί λόγοι γιατί η κοινωνία των πολιτών έχει μεγαλύτερη σημασία σήμερα από ότι στο παρελθόν. Πρώτον, η μετανάστευση, η κλιματική αλλαγή, η οικονομική και ενεργειακή κρίση, και η εργασιακή αστάθεια προκαλούν συναισθήματα ανασφάλειας, φόβου και θυμού. Οι πολίτες απογοητεύονται και εγκαταλείπουν κάθε προσπάθεια συμμετοχής στην επίλυση τέτοιων ζητημάτων. Και το χειρότερο, δεν ξέρουν ποιον να πιστέψουν. Οι πολιτικοί «φωνάζουν» αντί να εργάζονται με στόχο τις λύσεις. Οι επιστήμονες και οι ειδικοί όχι μόνο διαφωνούν μεταξύ τους, αλλά κάνουν και δυσοίωνες προβλέψεις για το μέλλον. Εξάλλου, τις τελευταίες δεκαετίες η εργαλειοθήκη της διπλωματίας και τη παγκόσμιας πολιτικής έχει διευρυνθεί. Το εμπόριο, το νόμισμα, η μετανάστευση και η τεχνολογία φιγουράρουν σε εγχώριες πολιτικές συζητήσεις και διαμάχες. Ταυτόχρονα, λόγω της δυσκολίας διαχωρισμού του τι συνιστά εσωτερική και τι εξωτερική πολιτική, οι πολίτες δεν είναι αδιάφοροι ή αποστασιοποιημένοι από τα περισσότερα παγκόσμια ζητήματα. Νιώθουν τον άμεσο αντίκτυπο στις προοπτικές τους για εργασία, στις φιλικές σχέσεις και στην ποιότητα ζωής τους. Τέλος, για τους πολίτες, οι βελτιώσεις στην εκπαίδευση, την υγειονομική περίθαλψη, τη δικαιοσύνη και τις δημόσιες υποδομές οφείλει να έχει προτεραιότητα έναντι του ζήλου για διαρκή οικονομική ανάπτυξη. Η χρηματοδότηση κοινωνικών πολιτικών όχι μόνο μειώνει την ανασφάλεια των πολιτών, αλλά και συμβάλλει στην αύξηση της εμπιστοσύνης προς τις κυβερνήσεις και τους θεσμούς, που επί του παρόντος είναι πολύ χαμηλή.

Τα υφιστάμενα Ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, αν και έχουν ακόμα αξία, δημιουργήθηκαν για έναν κόσμο όπου η ισχύς και η εξουσία λήψης αποφάσεων ήταν συγκεντρωμένες στα χέρια των κυβερνήσεων των Κρατών Μελών. Σήμερα, η ισχύς είναι πιο

32 Pawel Zerka, "Why should anyone care? Foreign policy and public opinion", *European Council on Foreign Relations*, 19 Απριλίου 2021 <https://ecfr.eu/article/why-should-anyone-care-foreign-policy-and-public-opinion/>

διάχυτη, και η κοινωνία των πολιτών έχει την ικανότητα να υποστηρίξει την Ε.Ε. στη διαχείριση σύνθετων και αμφιλεγόμενων ζητημάτων. Εάν οι πολίτες πιστεύουν ότι τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. στερούνται νομιμοποίησης, τότε η αποτελεσματικότητα αυτών των οργάνων υπονομεύεται, ειδικά όταν έχουν ευρεία ρυθμιστική εξουσία. Η Ευρωπαϊκή ενοποίηση θα ευδοκιμήσει μόνο εφόσον είναι κοινωνικά νομιμοποιημένη. Από αυτή την άποψη, η διπλωματία της Ε.Ε. πρέπει να εκμεταλλευτεί τις δυνατότητες της Ευρωπαϊκής κοινωνίας των πολιτών, ώστε να αναζωογονήσει την πορεία της Ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Η δημόσια διπλωματία συνήθως γίνεται κατανοητή ως μια σειρά από δραστηριότητες και επαφές πέρα από την παραδοσιακή διπλωματία, κυρίως πολιτιστικής και διεθνούς φύσης, οι οποίες έχουν σκοπό να εκπαιδεύσουν, να επηρεάσουν και να ενεργοποιήσουν την παγκόσμια πολιτική υπέρ στόχων πολιτικής που συνδέονται με τα συμφέροντα κρατών ή διεθνών οργανισμών. Σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό, η κοινωνία των πολιτών (ΚτΠ) δεν αποτελεί μέρος της διαδικασίας της δημόσιας διπλωματίας. Η διπλωματία είναι αποκλειστικό πεδίο δράσης τους κράτους ή διεθνών οργανισμών. Ωστόσο, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η δημόσια διπλωματία είναι και η προώθηση, στην παγκόσμια σκηνή, των αξιών και ιδεών των φορέων της κοινωνίας των πολιτών, και ιδιαίτερα όταν τέτοιοι φορείς εμπλέκονται σε διασυνοριακές δράσεις προκειμένου να ασκήσουν πίεση σε κυβερνήσεις, ή όταν αναγνωρίζονται ως νόμιμοι φορείς από κυβερνήσεις και διεθνείς οργανισμούς (δείτε, για παράδειγμα, τη Σύμβαση του 1997 για την απαγόρευση της χρήσης, αποθήκευσης, παραγωγής και μεταφοράς ναρκών κατά προσωπικού και για την καταστροφή τους). Οι ομάδες της ΚτΠ λειτουργούν ως αγωγοί που μεταφέρουν τις ανησυχίες και τα μηνύματα στα κράτη και τα διακυβερνητικά θεσμικά όργανα, και ως κινητήρια δύναμη της πολιτικής συνεργασίας σε σημαντικά παγκόσμια ζητήματα (ανθρώπινα δικαιώματα, κλιματική αλλαγή), συμμετέχοντας επί ίσοις όροις σε πολύπλευρες παγκόσμιες συμμαχίες με ομάδες επιστημόνων, κοινωνικά κινήματα και κρατικά όργανα/θεσμούς. Οι φορείς της ΚτΠ συμπληρώνουν τα εργαλεία της διπλωματίας και της δημόσιας διπλωματίας, που από μόνες τους δεν διαθέτουν επαρκείς δυνατότητες ώστε να ανταποκριθούν αποφασιστικά και αποτελεσματικά σε διάφορα παγκόσμια προβλήματα. Η αμεροληψία των ομάδων της ΚτΠ και η ανταλλαγή απόψεων για κρίσιμα παγκόσμια πολιτικά ζητήματα επίσης ανοίγουν τον δρόμο ώστε σταδιακά να ξεπεραστούν επικίνδυνες εθνικές ή διακρατικές διαφορές και διευκολύνουν τη δημιουργία κατάλληλων πολιτικών πλαισίων συναίνεσης και συνεργασίας.

Το γεγονός ότι πολλά τρέχοντα κοινωνικά προβλήματα είναι διαδεδομένα σε Ευρωπαϊκό ή ακόμα και σε παγκόσμιο επίπεδο και έχουν τις ίδιες επιπτώσεις σε όλες τις χώρες διευρύνει ακόμα περισσότερο το κοινωνικό και πολιτικό πεδίο δράσης, το οποίο δεν ορίζεται πλέον μόνο από εδαφικές παραμέτρους. Αυτό δεν σημαίνει ότι η εδαφικότητα έχει χάσει τη σημασία της, αντιθέτως συνεχίζει να έχει ισχυρή επίδραση

στην αίσθηση που έχουμε για την ταυτότητα και την κοινότητά μας. Ωστόσο, και δεδομένης της φύσης των προβλημάτων που διακυβεύονται, οι κυβερνήσεις και τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε., αντί να ενεργούν ως κηδεμόνες που έχουν σκοπό να διαφυλάξουν το «μέσα» από το «έξω», θα έπρεπε να μοιράζονται τη διαχείριση Ευρωπαϊκών/παγκόσμιων προβλημάτων με τους φορείς της ΚτΠ. Αυτό απαιτεί μια ριζική αλλαγή των στόχων, του προσανατολισμού και των επιδιώξεων της δημόσιας διπλωματίας. Μια μετακίνηση μακριά από τις παραδοσιακές και κυρίαρχες προσεγγίσεις στη δημόσια διπλωματία, που την θεωρούν ως ένα εργαλείο προώθησης και εξαγωγής μιας εικόνας κύρους της Ε.Ε. Η δημόσια διπλωματία πρέπει να ανακληθεί από το πεδίο της «χαμηλής πολιτικής» και να ενσωματωθεί στον πυρήνα της Ευρωπαϊκής πολιτικής. Αυτό προϋποθέτει μια εστίαση στα θεμελιώδη και κοινά πολιτικά ζητήματα και προβλήματα του 21ου αιώνα.

Το ερώτημα που πρέπει να απαντήσουν τα θεσμικά όργανα και τα Κράτη Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι το εξής: Θέλουν να επιμείνουν σε υφιστάμενες πολιτικές και διαδικασίες, ακόμα κι εάν είναι περιοριστικές και παραπλανητικές, ή θέλουν να αναζητήσουν καλύτερους τρόπους κατανόησης και επίλυσης προβλημάτων; Η απάντηση είναι σαφής: οι παγκόσμιες απειλές είναι ήδη εδώ – δεν έχει νόημα να αναβάλλεται η διαχείρισή τους, αντίθετα, πρέπει να αντιμετωπίζονται όποτε και όπως αναδύονται. Η πριμοδότηση στενών θεσμικών και εθνικών συμφερόντων διευκολύνει τη διαιώνιση τέτοιων απειλών. Από την άλλη, η διευκόλυνση της συμμετοχής και ανάδρασης των πολιτών εντός και εκτός Ε.Ε. θα συμβάλλει στη διαμόρφωση πολιτικών που προάγουν τη σταθερότητα και την ανθεκτικότητα του πλανήτη μας. Το πρόβλημα της Ε.Ε. δεν είναι η έλλειψη ιδεών και προτάσεων – ευτυχώς, υπάρχει πληθώρα. Αυτό που λείπει είναι μια σειρά από διαδικασίες που θα επιτρέψουν στους θεσμούς, τις κυβερνήσεις και τους πολίτες της Ε.Ε. να συζητήσουν για το τι είναι η Ε.Ε. σήμερα, που θέλει να πάει, και πώς μπορεί να τα καταφέρει.

Αυτό μας φέρνει στην έννοια της διαλεκτικής δημόσιας διπλωματίας, που θα πρέπει να γίνεται κατανοητή ως η ανάγκη διαφορετικής εστίασης του θεματικού προσανατολισμού της δημόσιας διπλωματίας. Σήμερα, είναι εστιασμένη κυρίως στον πολλαπλασιασμό και στη διάχυση στοιχείων της Ευρωπαϊκής κουλτούρας, παιδείας και ταυτότητας. Αντ' αυτού, θα έπρεπε να εστιάζει στις αυξανόμενες απειλές που είναι κοινές για τα περισσότερα, αν όχι όλα τα τμήματα του πληθυσμού της Ε.Ε. Στη σημερινή παγκόσμια κρίσιμη καμπή, μετα-ζητήματα όπως η κλιματική αλλαγή, η ανάπτυξη, η τρομοκρατία, η μετανάστευση και η τεχνολογική αλλαγή θα έπρεπε να είναι όλο και περισσότερο στο επίκεντρο της δημόσιας διπλωματίας. Τέτοια ζητήματα απαιτούν διαβούλευση με πολλαπλούς εμπλεκόμενους, σύσκεψη και συζήτηση προκειμένου να ξεπεραστούν οι στενόμυαλες θεσμικές ανησυχίες και προτεραιότητες των

διακρατικών πρακτικών. Υπάρχει ανάγκη ανάπτυξης κόμβων συζήτησης, επιχειρηματολογίας, αντεπιχειρημάτων και ανάδρασης.

Συγκεκριμένα, η δημόσια διπλωματία της Ε.Ε. πρέπει να έχει τρεις στόχους:

- 1 Τη διεξοδική και συστηματική συλλογή των απόψεων και στάσεων των πολιτών εντός και εκτός Ε.Ε., με σκοπό να κατανοηθεί τυχόν κριτική, αρνητική ή εποικοδομητική, που εκφράζεται για τις πολιτικές της Ένωσης.
- 2 Την επένδυση στην ανάλυση και τη σύνθεση, με στόχο να μπορέσουν τα στελέχη δημόσιας διπλωματίας της Ε.Ε. να διαμορφώσουν πειστικές απαντήσεις στην κριτική με τη βοήθεια ισχυρών επιχειρημάτων.
- 3 Την επένδυση σε διαδικασίες προβληματισμού που επιτρέπουν να γίνουν κατονητές οι αδυναμίες των πολιτικών δημόσιας διπλωματίας της Ε.Ε.

Η διαλεκτική δημόσια διπλωματία:

- i Θα επιτρέψει στην Ε.Ε. να μεταδώσει ιδέες/προτάσεις και να τις συζητήσει με ένα ευρύτερο ακροατήριο. Στις σύγχρονες δικτυωμένες κοινωνίες, αυτό θα επιτρέψει στην Ε.Ε. να είναι συμπεριληπτική και να επιδιώκει τη συνεργασία με μη κρατικούς φορείς (ΜΚΟ, κινήματα, δίκτυα ειδικών/επιστημόνων), συζητώντας τις παραμέτρους των προβλημάτων από κοινού και σε βάθος, αναπλαισιώνοντας την επικοινωνία τους και επιδιώκοντας το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Η ακρόαση, η συζήτηση και η αναζήτηση λύσεων μέσω προτάσεων της κοινωνίας των πολιτών πρέπει να είναι το πρώτο βήμα προτού καθοριστούν και εφαρμοστούν συγκεκριμένες πολιτικές. Επιπρόσθετα, αυτό θα επιτρέψει στην Ε.Ε. να κατανοήσει πιο ουσιαστικά τις ανησυχίες και τα επιχειρήματα της κοινωνίας, τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά. Οι θέσεις και οι ιδέες των πολιτών από διαφορετικά κράτη πρέπει να αναγνωρίζονται και να γίνονται σεβαστές, προκειμένου να δομηθεί αυθεντικός και ουσιαστικός διάλογος για τα παγκόσμια προβλήματα. Οι ιδέες και εμπειρίες ανθρώπων και ομάδων εκτός Ε.Ε. που αντιμετωπίζουν παρόμοιες κρίσεις μπορούν να είναι βοηθητικές και δεν θα πρέπει να απορρίπτονται.
- ii Θα επιτρέψει στην Ε.Ε. να καταπολεμήσει την παραπληροφόρηση. Η παραπληροφόρηση και οι ψευδείς ειδήσεις (“fake news”) δεν αποτελούν καινούρια φαινόμενα. Ωστόσο, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης τους παρέχουν νέα ενέργεια και αυξημένη εμβέλεια. Η προπαγάνδα, η κακή και η επίτηδες παραπλανητική πληροφόρηση είναι φαινόμενα τόσο παλιά όσο και η ίδια η επικοινωνία, αλλά τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν παίξει καιρίο ρόλο για το σύγχρονο φαινόμενο των “fake news”. Η παραπληροφόρηση ενισχύει την πόλωση και επηρεάζει άμεσα τις Ευρωπαϊκές δημοκρατίες. Η πραγματικότητα διαστρεβλώνεται στις δημόσιες επικοινωνίες και η διάδοση των κανόνων και αξιών της Ε.Ε. συχνά αντιμετωπίζεται με σκεπτικισμό, και έτσι καθίσταται δύσκολο (ή και αδύνατο) να επηρεαστούν κυβερνήσεις, εντός και εκτός Ε.Ε.,

μέσω του επηρεασμού των πολιτών τους με εργαλείο τη δημόσια διπλωματία.³³ Υπό αυτές τις νέες συνθήκες, η πρακτική της δημόσιας διπλωματίας θα πρέπει να αναθεωρηθεί, δίνοντας περισσότερη έμφαση στον δημόσιο διάλογο, τη συμμετοχή, τη διαφάνεια και μια ευρύτερη κατανόηση και συζήτηση των ζητημάτων που διακυβεύονται.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, η Ε.Ε. μπορεί και πρέπει να επενδύσει περισσότερο:

- i Στη μη αναγνωρισμένη πτυχή της δημόσιας διπλωματίας, την αποκαλούμενη εγχώρια δημόσια διπλωματία, και
- ii στην αξιοποίηση της ψηφιακής διπλωματίας.

ΕΓΧΩΡΙΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

Η εγχώρια δημόσια διπλωματία είναι μια σχετικά καινούρια πρακτική στα υπουργεία εξωτερικών των Κρατών Μελών της Ε.Ε. Ωστόσο, η σημασία της έχει υπογραμμιστεί από ειδικούς εξωτερικής πολιτικής και ακαδημαϊκούς. Ως αποτέλεσμα της αυξημένης ανθρωπίνης κινητικότητας, της παγκοσμιοποίησης και των παγκόσμιων προβλημάτων, όλο και περισσότεροι πολίτες αμφισβητούν την άποψη ότι η εξωτερική πολιτική αποτελεί αποκλειστικό πεδίο των πολιτικών και των διπλωματών. Αυτό έχει οδηγήσει σε μια αναπροσαρμογή των τρόπων με τους οποίους επικοινωνούν οι υπουργοί εξωτερικών, καθώς και στην ανάπτυξη στενότερων σχέσεων με την κοινωνία των πολιτών.³⁴

Πρακτικά, αυτό σημαίνει ότι, επιπρόσθετα στο σύνηθες μοντέλο επικοινωνίας με το εγχώριο ακροατήριο, που είναι κατά κανόνα μονής κατεύθυνσης μέσω ανακοινώσεων και δηλώσεων στον Τύπο, το μοντέλο της αμφίδρομης επικοινωνίας μέσω του διαλόγου κερδίζει σταθερά έδαφος. Αυτό το μοντέλο, που βασίζεται σε διάλογο πρόσωπο με πρόσωπο, χρησιμοποιείται ως εργαλείο διαμόρφωσης και υποστήριξης συγκεκριμένων Ευρωπαϊκών ή παγκόσμιων στρατηγικών σε επίπεδο βάσης. Ένα καλό παράδειγμα είναι η απόφαση του Γερμανικού Κοινοβουλίου και του Γερμανικού Υπουργείου Εξωτερικών Υποθέσεων να διοργανώσουν έναν ανοιχτό διάλογο για τον ρόλο της Γερμανίας στην Ευρώπη και τον κόσμο τα επόμενα 30 χρόνια. Ο διάλογος, στον οποίο συμμετείχαν 154 άτομα τυχαία επιλεγμένα (με κλήρο), έλαβε χώρα στις αρχές του 2021 και διήρκεσε 50 ώρες. Οι συμμετέχοντες κατέθεσαν 32 προτάσεις σχετικά με τη

33 H. Saliu, "Narratives of Public Diplomacy in the Post-Truth Era: The Decline of Soft Power", *Communication & Society*, 36(2) (2023).

34 See "Forum: Engaging Home in International Diplomacy", *The Hague Journal of Diplomacy*, Τόμος 17, Τεύχος 4 (Οκτ. 2022) <https://brill.com/view/journals/hjd/17/4/hjd.17.issue-4.xml>

βιώσιμη ανάπτυξη, την οικονομία και το εμπόριο, την ασφάλεια και το κράτος δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ένα άλλο παράδειγμα έρχεται από το Υπουργείο Εξωτερικών Υποθέσεων της Φινλανδίας, υπό την αιγίδα του οποίου διοργανώνεται η ετήσια «Συνάντηση με τους Πολίτες». Σε αυτό το πλαίσιο, οι πολίτες καταθέτουν τις θέσεις τους σε θέματα σχετικά με την εξωτερική πολιτική, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την κλιματική αλλαγή και την ανθρωπιστική και αναπτυξιακή βοήθεια. Η δραστηριότητα αυτή σχετίζεται με το διαδικτυακό φόρουμ www.otakan-taa.fi («Πες τη γνώμη σου»), όπου ομάδες Φινλανδών πολιτών συμβάλλουν στη διαμόρφωση των θέσεων της χώρας τους σε διεθνή θέματα, στη σύνταξη νέων νόμων, και στον εντοπισμό αναγκών και την κατάθεση ιδεών για νέες πολιτικές. Σημειώνεται ότι μέχρι τα τέλη του 2015, με τη συμμετοχή πολιτών και φορέων της ΚτΠ, 354 δράσεις και πρωτοβουλίες για θέματα εξωτερικής είχαν ξεκινήσει και υλοποιηθεί.

Η πρόκληση που τίθεται από την αυξανόμενη απογοήτευση με τη δημοκρατία, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη πολυπλοκότητα των προβλημάτων πολιτικής, δεν αποτελεί έκπληξη για τους φορείς χάραξης πολιτικής. Αυτό έχει οδηγήσει σε ένα κύμα πειραματισμών με συνελεύσεις πολιτών σε διάφορα μέρη της Ευρώπης και σε διάφορα επίπεδα: η Γαλλική *Συνέλευση για το Κλίμα*, οι Ιρλανδικές *Συνελεύσεις Πολιτών*, η *Συνέλευση του Ηνωμένου Βασιλείου για το Κλίμα*, η *Συνταγματική Συνέλευση της Ισλανδίας*, για να αναφέρουμε μόνο μερικές. Οι συνελεύσεις πολιτών συγκαλούνται σε διάφορα επίπεδα διοίκησης (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό), αναζητώντας τις απόψεις των πολιτών για θέματα διαφορετικής κλίμακας (παγκόσμια, συνταγματικά, διχαστικά εσωτερικά ζητήματα) και έχουν ποικίλους βαθμούς επιτυχίας. Στην Αυστρία, τη Γερμανία και το Βέλγιο, οι φορείς χάραξης πολιτικής σε περιφερειακό επίπεδο επεδίωξαν να θεσπίσουν μόνιμες συνελεύσεις πολιτών, με το μοντέλο *Ostbelgien* του Βελγίου να είναι η πιο χαρακτηριστική περίπτωση.³⁵ Το μοντέλο αυτό είναι μια περίπτωση δράσης μεγάλης εμβέλειας, όπου παραδοσιακοί αντιπροσωπευτικοί δημοκρατικοί θεσμοί συνδέονται με διαβουλευτικές συνελεύσεις που απαρτίζονται από τυχαία επιλεγμένους πολίτες. Σε αυτό, (α) η ατζέντα των διαβουλευτικών συνελεύσεων είναι στην απόλυτη διακριτική ευχέρεια του σώματος των πολιτών (οι πολιτικοί δεν έχουν κανέναν έλεγχο επί των θεμάτων που συζητούνται), και (β) η παρακολούθηση των συστάσεων αποτελεί επίσημη ευθύνη του σώματος των πολιτών. Το μοντέλο έχει θεσπιστεί

35 Yves Dejaeghere, Anna Renkamp & Dominik Hierlemann, "The Ostbelgien Model. Institutionalizing Deliberative Democracy", *Bertelsman Stiftung*, 2023, <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/democracy-and-participation-in-europe/shortcut-archive/shortcut-7-the-ostbelgien-model>

νομοθετικά, καθιστώντας το Βέλγιο την πρώτη περιοχή παγκοσμίως όπου ένα μόνιμο συμβούλιο πολιτών και ετήσιες συνελεύσεις πολιτών είναι υποχρεωτικές διά νόμου.

Τέτοιες πρωτοβουλίες συνιστούν μέρος ευρύτερων εξελίξεων μέσα στις Ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, τα κοινοβούλια και τις κοινωνίες, που αποσκοπούν να ενισχύσουν τη συμμετοχή των πολιτών και να καταστούν περισσότερο ανοικτές στις ιδέες αυτών. Το κίνημα αυτό αναπτύσσεται σταδιακά από τα τέλη του 20ου αιώνα, αλλά έχει εντατικοποιηθεί στη δεύτερη δεκαετία του 21ου αιώνα. Μεταξύ 2011 και 2021, έχουν υπάρξει 237 αντιπροσωπευτικές διαβουλευτικές διαδικασίες συνολικά στην Ευρώπη, με μέσο όρο 25 διαδικασίες ετησίως.³⁶

Η Ε.Ε. δεν πρέπει να απέχει από τέτοιες πρωτοβουλίες, *διότι μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την άσκηση διαλεκτικής δημόσιας διπλωματίας εδρασημένης στην ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ των κοινωνιών.* Οι πολίτες έχουν ορισμένα πλεονεκτήματα που μπορούν να συμπληρώσουν τις προσπάθειες δημόσιας διπλωματίας της Ε.Ε., ειδικά μακροπρόθεσμα. Οι μακροχρόνιες προσπάθειες διαλεκτικής δημόσιας διπλωματίας απαιτούν την οικοδόμηση σχέσεων με τους σχετικούς εμπλεκόμενους και ενδιαφερόμενους, που δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως απλά παθητικά κοινά-στόχος. Η επιτυχημένη διαχείριση σχέσεων απαιτεί την εστίαση σε κοινά συμφέροντα και στόχους, στην αμοιβαία κατανόηση και στο αμοιβαίο όφελος. Οι δυνατότητες των μη κυβερνητικών φορέων να ασκήσουν δημόσια διπλωματία μπορούν να αξιοποιηθούν από τα κράτη μόνο εφόσον οι κρατικοί φορείς είναι ανοιχτοί σε ευκαιρίες συνεργασίας ή/και προσεγγίσουν τους μη κυβερνητικούς φορείς για συνεργασίες. Διαφορετικά, η εστιασμένη στο κράτος δημόσια διπλωματία θα είναι ανεπαρκής.³⁷

36 Βλέπε https://www.oecd-ilibrary.org/sites/339306da-en/1/3/3/index.html?itemId=/content/publication/339306da-en&_csp_07698b7c924c319dbb92a6500bf563da&itemIGO=oecd&itemContentType=book, <https://www.oecd.org/gov/open-government/oecd-deliberative-wave-database-update.pdf>

37 Geun Lee & Kadir Ayhan, "Why Do We Need Non-State Actors in Public Diplomacy? Theoretical Discussion of Relational, Networked and Collaborative Public Diplomacy", *Journal of International and Area Studies*, 22(1) (2015).

Ταυτόχρονα, η μεγαλύτερη συμμετοχή των πολιτών και των θεσμικών οργάνων της ΚτΠ στη δημόσια διπλωματία θα ενισχύσει τη δημοκρατική νομιμοποίηση της διακυβέρνησης της Ε.Ε.³⁸ Όπως υποδεικνύουν τα ευρήματα του προγράμματος *Moving Europe Together*:³⁹

Όσον αφορά το μέλλον της Ε.Ε., υπάρχουν πολλά κοινά στοιχεία στις σκέψεις και τους προβληματισμούς των πολιτών σε όλα τα Κράτη Μέλη, όπως και με αντιπαραθέσεις στο πλαίσιο της Διάσκεψης για το Μέλλον της Ευρώπης. Οι ευρωπαίοι πολίτες είναι καθόλα ικανοί να διεξάγουν δύσκολες συζητήσεις για σύνθετα θέματα που αφορούν το σύνολο της Ε.Ε. και να συμφωνούν σε κοινές προτάσεις για ανάληψη δράσης. Ως εκ τούτου, οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων δεν θα πρέπει να υποτιμούν, αλλά αντίθετα να αξιοποιούν τη συμβολή των ανθρώπων στην τρέχουσα ανταλλαγή απόψεων για το μέλλον της Ευρώπης.

Το πρόγραμμα, στο οποίο συμμετείχαν επτά οργανώσεις της ΚτΠ, διεξήγαγε συνολικά 16 αποκαλούμενα «Τοπικά Φόρουμ Πολιτών» σε 8 κράτη Μέλη. Αυτά τα φόρουμ ενθάρρυναν την αλληλεπίδραση μεταξύ βουλευτών του Ευρωκοινοβουλίου και Ευρωπαίων πολιτών, μέσω συζητήσεων διαδικτυακά και δια ζώσης με θέμα θεμελιώδη ζητήματα πολιτικής για το μέλλον της Ε.Ε. Πολίτες «πρέσβεις» από κάθε τοπικό φόρουμ συνήλθαν στο τέλος του προγράμματος σε μια διαδικτυακή Διεθνική Συνάντηση που διευκόλυne την ανταλλαγή μεταξύ διαφορετικών τοπικών ομάδων. Επιπλέον, οι εταίροι του προγράμματος από κοινού σχεδίασαν και εφάρμοσαν δοκιμαστικά μια κοινή μεθοδολογία για τη διοργάνωση τοπικών εκδηλώσεων. Ο στόχος αυτής της άσκησης ήταν να παραχθούν διδάγματα σχετικά με τις ευκαιρίες και τους περιορισμούς της χρήσης μιας συντονισμένης και συγκριτικής προσέγγισης στις διαβουλεύσεις σε διαφορετικά εθνικά πλαίσια.

ΨΗΦΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

Η χρήση των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας δεν είναι πλέον περιφερειακή στη διεξαγωγή των διεθνών υποθέσεων.⁴⁰ Αυτό έγινε σαφές στην αρχή της πανδημίας: καθώς ο ιός «έγινε viral», η διπλωματία «έγινε virtual», με τα Υπουργεία

38 E. Huijgh, "Public Diplomacy's Domestic Dimension in the EU". In M. Cross and J. Melissen (eds.), *European Public Diplomacy, Soft Power at Work* (London: Palgrave MacMillan, 2013).

39 Corina Stratulat & Johannes Greubel, "Moving Europe Together, Through Citizens' Deliberations", *European Policy Center*, 28 Ιουνίου 2022 <https://www.epc.eu/en/Publications/Moving-Europe-Together-through-citizens-deliberations-49ad54>

40 C. Bjola & R. Zaiotti, *Digital Diplomacy and International Organizations. Autonomy, Legitimacy and Contestation* (Routledge: London & New York, 2021).

Εξωτερικών Υποθέσεων (ΥΕΥ) και τους Διεθνείς Οργανισμούς (ΔΟ) να μετακινούνται από αίθουσες συνεδριάσεων σε διαδικτυακούς «χώρους», κάτι που θα ήταν αδιανόητο στο πολύ πρόσφατο παρελθόν. Έχοντας πυροδοτήσει μια βαθύτατη αλλαγή στον τρόπο που διεξάγεται η διπλωματία, το 2020 πιθανόν να μνημονεύεται ως το έτος της ψηφιακής αναζωπύρωσης.⁴¹ Σε ένα άλλο επίπεδο, δεδομένου ότι η διαχείριση κρίσεων δεν είναι μόνο ένα θέμα δράσης αλλά και αντίληψης, η ανάγκη μετάβασης από το επιτόπου στο διαδικτυακό δεν περιορίζεται στις συναντήσεις και τις συσκέψεις. Μάλιστα, οι κρίσεις προσφέρουν ευκαιρίες για τους διπλωματικούς παράγοντες που επιδιώκουν να διαχειριστούν την εικόνα τους. Έτσι, η δημόσια διπλωματία θα πρέπει να επαναξιολογηθεί και να αναδιαμορφωθεί αναλόγως.

Οι μελετητές έχουν ήδη εισάγει τον όρο «νέα» δημόσια διπλωματία, ο οποίος αντιπροσωπεύει μια προσπάθεια να προσαρμοστεί η δημόσια διπλωματία στις συνθήκες της εποχής της πληροφορίας, που καθοδηγείται από το διαδίκτυο. Παρόλο που ο στόχος της διαχείρισης τους διεθνούς περιβάλλοντος παραμένει ο ίδιος, έχουν διαδραματιστεί κάποιες καίριες αλλαγές στην πρακτική της δημόσιας διπλωματίας, οι οποίες περιλαμβάνουν την αυξανόμενη συμμετοχή μη κρατικών φορέων (ΜΚΟ, πολίτες, κ.λπ.), τη χρήση τεχνολογιών πραγματικού χρόνου (ειδικά το διαδίκτυο), τη θόλωση του διαχωρισμού εγχώριας και διεθνούς σφαίρας ειδήσεων, την αυξημένη χρήση όρων όπως «ήπια ισχύς» αντί για «κύρος», και την έμφαση στον ενεργητικό ρόλο που παίζει το κοινό και η διαπροσωπική επαφή. Αυτή η πραγματικότητα, σε συνδυασμό με τις σημερινές παγκόσμιες κρίσεις, καθιστά αναγκαία μια νέα εστίαση στη «νέα» δημόσια διπλωματία, καθώς υποχρεώνει τους διπλωματικούς θεσμούς να αξιοποιούν καλύτερα τα οφέλη της ψηφιοποίησης, που είναι πολύ ευρύτερη από μια απλή τεχνολογική αλλαγή.

Φαίνεται να υπάρχουν δύο σχολές σκέψης σχετικά με την ψηφιακή διπλωματία. Η πρώτη υποστηρίζει ότι είναι ένα νέο εργαλείο για την άσκηση δημόσιας διπλωματίας, ενώ η δεύτερη υποστηρίζει ότι αυξάνει τη δυνατότητα αλληλεπίδρασης και ενεργούς εμπλοκής με αλλοδαπά κοινά, διευκολύνοντας έτσι τη μετάβαση από τον μονόλογο στον διάλογο. Αυτό ενδεχομένως να εξηγεί την κατακερματισμένη ορολογία που απαντάται στις μελέτες «νέας» δημόσιας διπλωματίας, όπου αρκετοί όροι χρησιμοποιούνται εναλλάξ. Έτσι, ενώ κάποιοι όροι εστιάζουν περισσότερο στην εννοιολογική αντίληψη της διπλωματίας στην ψηφιακή εποχή, άλλοι τονίζουν τα χαρακτηριστικά των ψηφιακών τεχνολογιών ή τις ιδιότητες της σύγχρονης κοινωνίας: *Ψηφιακή Διπλωματία*, *Netpolitik*, *Δικτυακή Διπλωματία*, και *Twiplomacy* [*Διπλωματία του Twitter*]. Ενδεχομένως,

41 Ilan Manor, "The Year of Digital Resurgence – Exploring Digital Diplomacy", 24 Δεκεμβρίου 2020 <https://digdipblog.com/2020/12/24/2020-the-year-of-digital-resurgence/#more-3930>

όπως προτείνει ο Manor,⁴² ο τρόπος για να κατανοήσουμε την ψηφιοποίηση της δημόσιας διπλωματίας είναι να συγκεράσουμε τις δύο οπτικές και να την προσεγγίσουμε ως την αυξανόμενη χρήση τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας (ΤΠΕ) και πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης από χώρες ή διεθνείς οργανισμούς που επιδιώκουν να επιτύχουν στόχους εξωτερικής πολιτικής και να ασκήσουν δημόσια διπλωματία.

Εξάλλου, και λαμβάνοντας υπόψη ότι η διπλωματία είναι ένας κοινωνικός θεσμός, η ψηφιοποίηση της διπλωματίας είναι μια μακροχρόνια διαδικασία που προσφέρει πολύ περισσότερα από νέες λειτουργικότητες—στην πραγματικότητα, προάγει νέα κοινωνικά πρότυπα, όπως μια πιο ανοιχτή στάση και περισσότερη διαφάνεια, διάλογο, συνεργασία και νοσοτροπία δικτύωσης, και αυτά με τη σειρά τους έχουν αντίκτυπο σε κάθε διάσταση της διπλωματίας: στα κοινά, τους θεσμούς, τους επαγγελματίες, και στην ίδια την πρακτική της διπλωματίας. Η διαδικασία της ψηφιοποίησης επηρεάζει την πράξη της διπλωματίας. Σε θεσμικό επίπεδο, οι ψηφιακές τεχνολογίες διευκολύνουν και συμβάλλουν στην υιοθέτηση νέων προτύπων και πεποιθήσεων («διάλογος» και αλληλεπίδραση με το διαδικτυακό κοινό, «ακρόαση» και ανάδραση από το διαδικτυακό κοινό, «ενσωμάτωση» αυτής της ανάδρασης στην εκπόνηση πολιτικών). Στο επίπεδο των επαγγελματιών, οι ψηφιακές τεχνολογίες επιτρέπουν στους διπλωμάτες να αλληλοεπιδρούν με ένα πλήθος νέων φορέων, τόσο διαδικτυακά όσο και στον φυσικό κόσμο. Αυτό οδηγεί σε μια πιο ανοιχτή στάση και ενισχυμένη δυνατότητα δράσης για μη κυβερνητικούς φορείς (διαδικτυακά κοινά, οργανώσεις της ΚτΠ, ΜΚΟ, κ.ά.), αλλά επίσης αλλάζει και τη διπλωματική συμπεριφορά μέσω της διαμόρφωσης προσωρινών συμμαχιών (ή δικτύων) για την προώθηση κοινών στόχων (προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πολιτικές αντιμετώπισης της κλιματικής κρίσης). Σε επίπεδο κοινών, αυτοί που ασκούν δημόσια διπλωματία χρησιμοποιούν τις διαδικτυακές τεχνολογίες για να επικοινωνήσουν με τους συναδέλφους και τα κοινά τους, όπως και με την οικογένεια και τους φίλους τους. Αυτό αφενός καλλιεργεί μια νοσοτροπία «μοιράσματος» και αφετέρου συμβάλλει στην αυξημένη διαφάνεια στις πρακτικές δημόσιας διπλωματίας.

Όπως σωστά έχει προταθεί,⁴³ οι διπλωμάτες δεν πρέπει να διαχωρίζονται σε όσους είναι ψηφιακοί και σε όσους δεν είναι. Οι διπλωμάτες, οι υπουργοί και τα υπουργεία εξωτερικών υποθέσεων (ΥΕΥ), οι πρεσβείες και οι διεθνείς οργανισμοί, όλοι βρίσκονται σε διαδικασία ψηφιοποίησης, υιοθετώντας διαρκώς νέα εργαλεία και πλατφόρμες καθώς επαναπροσδιορίζουν το περιβάλλον μέσα στο οποίο ασκείται η

42 Ilan Manor, "The Digitalization of Diplomacy: Toward Clarification of a Fractured Terminology", working paper, *Exploring Digital Diplomacy*, Αύγουστος 2017 https://www.researchgate.net/publication/319015855_Digital_Diplomacy_Working_Paper_The_Digitalization_of_Diplomacy_Toward_Clarification_of_a_Fractured_Terminology

43 Ilan Manor (2017), ό.π.

διπλωματία. Για παράδειγμα, ως το 2016, 170 ΥΕΥ είχαν δημιουργήσει δικούς τους δικτυακούς τόπους μέσω των οποίων επικοινωνούν με το κοινό,⁴⁴ και ως το 2018, 97% των κυβερνήσεων και ηγετών των 193 κρατών μελών του ΟΗΕ είχαν επίσημη παρουσία στο Twitter, μεταξύ αυτών 131 ΥΕΥ, 107 υπουργοί Εξωτερικών, περισσότερες από 4.600 πρεσβείες, και 1.400 πρέσβεις.⁴⁵

Όπως τα περισσότερα κράτη και οι διεθνείς οργανισμοί, μέσα στην τελευταία δεκαετία η Ε.Ε. έχει υιοθετήσει πρόθυμα τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (ΜΚΔ). Αυτό αποτελεί σημαντική εξέλιξη για τον εκδημοκρατισμό της Ε.Ε., καθώς τα ΜΚΔ μπορούν να καταστήσουν τη γραφειοκρατία των Βρυξελλών –που φαίνεται αδιαφανής και απροσπέλαστη– πιο ορατή και «κοινωνική» στην παγκόσμια ψηφιακή σκηνή. Αν και ο μηχανισμός ψηφιακής διπλωματίας της Ε.Ε. αποτελείται από μια αυτοκρατορία από λογαριασμούς στα ΜΚΔ, ο πιο αντιπροσωπευτικός από αυτούς –από τη σκοπιά της δημόσιας διπλωματίας– είναι ο λογαριασμός της διπλωματικής υπηρεσίας της Ε.Ε.: της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ). Η ΕΥΕΔ ιδρύθηκε επίσημα την 1η Ιανουαρίου 2011, δίνοντας στην Ε.Ε. μια μοναδική ευκαιρία να διαμορφώσει μια επιτυχημένη προσέγγιση στη δημόσια διπλωματία και να απαντήσει σε προβληματισμούς σχετικά με την ορατότητα, την αποτελεσματικότητα και τη συνοχή των δράσεων της Ε.Ε. στον κόσμο, συγκεντρώνοντας τα διαφορετικά στοιχεία δημόσιας διπλωματίας των εξωτερικών σχέσεων της Ε.Ε. σε μία ολοκληρωμένη δομή, με επικεφαλής τον Υπάτο Εκπρόσωπο της Ε.Ε. Το ότι η ίδρυση της ΕΥΕΔ συνοδευόταν από φιλοδοξίες ψηφιακής διπλωματίας φαίνεται από τον επίσημο λογαριασμό της στο Twitter (τίτλος “EU External Action”, όνομα λογαριασμού @eu_eas), ο οποίος είχε δημιουργηθεί ήδη από τον Οκτώβριο του 2009, προτού τεθεί σε ισχύ η Συνθήκη της Λισαβώνας, και επί της ουσίας προηγήθηκε της ίδρυσης της ΕΥΕΔ κατά πάνω από έναν χρόνο. Μάλιστα, τα ΜΚΔ είχαν εντοπιστεί εξ αρχής ως εργαλείο για την επίτευξη της αποστολής της ΕΥΕΔ να ενισχύσει τη δημόσια διπλωματία της Ε.Ε. Επίσης ενδεικτικό της σημασίας που αποδίδεται στην ψηφιακή διπλωματία είναι το γεγονός ότι, ενώ το 2011 τους λογαριασμούς της ΕΥΕΔ στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης του χειρίζονταν δύο άτομα, έξι χρόνια μετά, η Διεύθυνση Στρατηγικής Επικοινωνίας της ΕΥΕΔ έχει διευρυνθεί σημαντικά, με πενήντα ένα άτομα προσωπικό. Εξάλλου, η ομάδα Στρατηγικής Επικοινωνίας πλέον

44 J. Kurbalija, “25 Points for Digital Diplomacy”, *Diplofoundation*, 4 Νοεμβρίου 2016 <https://www.diplomacy.edu/blog/25-points-digital-diplomacy/>

45 Twiplomacy Study 2018, <https://www.twiplomacy.com/twiplomacy-study-2018>. Βλέπε και Twiplomacy – The EEAS and Digital Diplomacy <https://www.twiplomacy.com/the-european-external-action-service-and-digital-diplomacy>; Twiplomacy Study 2020, <https://www.twiplomacy.com/twiplomacy-study-2020>; Diplofoundation 2016, “Infographic: Social Media Factsheet of Foreign Ministries”, <https://www.diplomacy.edu/blog/infographic-social-media-factsheet-foreign-ministries>

καλύπτει γλώσσες από Αραβικά ως Αρμένικα.⁴⁶ Μάλιστα πέρα από τους βασικούς λογαριασμούς της ΕΥΕΔ σε πέντε ΜΚΔ (Twitter, Facebook, Instagram, Flickr, YouTube), η Υπηρεσία έχει παρουσία σε πολλές περισσότερες πλατφόρμες (όπως το Weibo και το Vimeo), χάρη στο έργο των 143 Αντιπροσωπειών της Ε.Ε. και των 17 Αποστολών και Επιχειρήσεων επί τόπου. Η αλληλεπίδραση στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στις τοπικές γλώσσες αποτελεί πλέον καλή πρακτική όλων των Αντιπροσωπειών, καταδεικνύοντας ότι η Υπηρεσία αναγνωρίζει την αξία της προσαρμοσμένης και προσωποποιημένης διπλωματίας, σύμφωνα με τις τελευταίες τάσεις στη «νέα» δημόσια διπλωματία. Μελέτες δείχνουν ότι οι Αντιπροσωπείες της Ε.Ε. έχουν υιοθετήσει αποτελεσματικά τις πρακτικές της «νέας» δημόσιας διπλωματίας, εστιάζοντας στον διάλογο αντί για τη μονόδρομη επικοινωνία και αξιοποιώντας ένα μεγάλο εύρος δι-αύλων επικοινωνίας.⁴⁷ Σχεδόν όλες οι Αντιπροσωπείες της Ε.Ε. έχουν παρουσία στο Facebook, και περισσότερες από τρεις στις τέσσερις έχουν λογαριασμό στο Twitter. Σε κάποιες χώρες υποδοχής, έρευνες έδειξαν ότι πάνω από το ήμισυ του πληθυσμού χρησιμοποιεί τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως κύρια πηγή ενημέρωσης για την Ε.Ε. Για αυτόν τον λόγο οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης είναι σημαντικός πυλώνας της δημόσιας διπλωματίας.

Όσον αφορά την απόδοση της ψηφιακής διπλωματίας, σύμφωνα με την ανάλυση του Manor για την κοινωνική δικτύωση των ΕΥΕ,⁴⁸ η οποία περιλαμβάνει την παρουσία της ΕΥΕΔ στα ΜΚΔ, η Ε.Ε. έχει την τρίτη υψηλότερη βαθμολογία στην παράμετρο “in-degree”, καθώς την ακολουθούν 38 άλλα ΥΕΥ (από συνολικό δείγμα 69 ΥΕΥ). Πρόκειται για σημαντική παράμετρο, καθώς όσο μεγαλύτερη είναι η δημοτικότητα ενός υπουργείου μέσα στο δίκτυο, τόσο μεγαλύτερη είναι η δυνατότητά του για διάδοση πληροφοριών σε άλλα ΥΕΥ. Στην παράμετρο “out-degree”, που αφορά τον βαθμό στον οποίο ένα ΥΕΥ ακολουθεί άλλα ΥΕΥ στο Twitter, η Ε.Ε. είχε την έκτη υψηλότερη βαθμολογία, καθώς ακολουθεί 41 από τα 69 ΥΕΥ στο συγκεκριμένο δίκτυο. Και αυτή η παράμετρος είναι σημαντική, καθώς όσο περισσότερα ΥΕΥ ακολουθεί ένα υπουργείο, τόσο μεγαλύτερη η ικανότητά του να συγκεντρώνει πληροφορίες για τις πρωτοβουλίες εξωτερικής πολιτικής άλλων κρατών. Η τελευταία παράμετρος λέγεται “betweenness” και αποκαλύπτει ποια ΥΕΥ λειτουργούν ως σημαντικοί κόμβοι πληροφοριών, συνδέοντας υπουργεία που δεν ακολουθούνται μεταξύ τους. Η Ε.Ε. έχει την υψηλότερη βαθμολογία σε αυτή την παράμετρο, γεγονός που υποδεικνύει ότι είναι ο πιο σημαντικός

46 B. Baumler, *EU Public Diplomacy Adapting to an Ever-Changing World* (Los Angeles: USC Center on Public Diplomacy, 2019).

47 J. Abratis, *Communicating Europe Abroad: EU Delegations and Public Diplomacy* (Los Angeles: USC Center on Public Diplomacy, 2021).

48 Ilan Manor, “Exploring the EU’s Twiplomacy”, 5 Οκτωβρίου 2014
<https://digdipblog.com/2014/10/05/exploring-the-e-u-s-twiplomacy/>

κόμβος πληροφοριών στον κοινωνικό δίκτυο των ΥΕΥ και λειτουργεί ως κρίσιμος σύνδεσμος «διπλωματίας του Twitter». Συνολικά, η ΕΥΕΔ είναι στα κορυφαία πέντε ΥΕΥ που έχουν υψηλή βαθμολογία σε όλες τις παραμέτρους. Σύμφωνα με τη Μελέτη για τη «διπλωματία του Twitter» (Twitterdiplomacy, 2018), η ΕΥΕΔ είναι από πιο καλά δικτυωμένα υπουργεία εξωτερικών στον κόσμο, κατέχοντας την πρώτη θέση το 2018 (ακολουθούσε και ακολουθούνταν από 132 ΥΕΥ και εθνικούς ηγέτες) και τη δεύτερη θέση το 2020 (ακολουθούσε και ακολουθούνταν από 145 ΥΕΥ και εθνικούς ηγέτες).

Η εξέλιξη αυτή, μαζί με τη δημιουργία μιας Διεύθυνσης Στρατηγικής Επικοινωνίας μέσα στην ΕΥΕΔ, την ενίσχυση των Αποστολών και των Ειδικών Απεσταλμένων της Ε.Ε. με στελέχη δημόσιας διπλωματίας της Ε.Ε. επιφορτισμένα με τη διοργάνωση και διεξαγωγή δραστηριοτήτων δημόσιας διπλωματίας στο εξωτερικό, και τη δημοσίευση τόσο ενός *Εγχειριδίου Πληροφοριών και Επικοινωνίας για Αποστολές της Ε.Ε.*, όσο και της *Παγκόσμιας Στρατηγικής της Ε.Ε.* το 2016 (όπου, για πρώτη φορά, η δημόσια διπλωματία περιγράφεται ως βασικό εργαλείο στην εφαρμογή της Στρατηγικής Επικοινωνίας ανά τον κόσμο), έχει αναβαθμίσει το κύρος της δημόσιας διπλωματίας εντός της αρχιτεκτονικής της Ε.Ε. και έχει βελτιώσει σημαντικά την εφαρμογή της στο πεδίο. Αυτό έγινε ολοφάνερο με την κρίση στον Έβρο το 2020. Η αρχική εμπλοκή πολλαπλών θεσμικών οργάνων της Ένωσης στην κρίση ήταν ένα καλό παράδειγμα για το πώς ένα συνεκτικό και ξεκάθαρο μήνυμα με γνώμονα την πολιτική είχε σημαντικό αντίκτυπο στην εξέλιξη της κρίσης. Ήταν σε έντονη αντίθεση με την προηγούμενη ασυμφωνία και τις καθυστερήσεις στη λήψη αποφάσεων από τους Ευρωπαϊκούς θεσμούς (στην κρίση χρέους και στην προσφυγική κρίση) που είχαν βλάψει σημαντικά τη θεσμική φήμη της Ε.Ε., και κατέδειξε ότι η Ε.Ε. κατέχει τις τρεις απαραίτητες προϋποθέσεις της ενεργού συμμετοχής στις διεθνείς σχέσεις: *ευκαιρία, παρουσία και δυνατότητα.*

Επίσης ενδεικτική ήταν η ανταπόκριση στο ξέσπασμα της πανδημίας COVID-19 στα τέλη του Φεβρουαρίου του 2020. Η ΕΥΕΔ προσαρμόστηκε στο νέο περιβάλλον εικονικής επικοινωνίας, αναρτώντας κατά μέσο όρο πάνω από ένα tweet ημερησίως σχετικά με τον COVID, ενώ κατά τους πρώτους έξι μήνες της κρίσης στα δέκα tweets ένα ή και περισσότερα αναφέρονταν σε ζωντανές ενημερώσεις, webinars και διαδικτυακές εκδηλώσεις σχετικά με τον COVID. Παρόλο που η ΕΥΕΔ αντέδρασε σχετικά άμεσα όσον αφορά την ανάρτηση στο Twitter πληροφοριών σχετικά με τον κορονοϊό (25 Φεβρουαρίου), και πάλι θα μπορούσε να τα είχε πάει καλύτερα, δεδομένων των γεγονότων σε πραγματικό χρόνο στην Ιταλία, όπου είχε ήδη κηρυχθεί κατάσταση έκτακτης ανάγκης από τις 31 Ιανουαρίου. Το γεγονός ότι οι δηλώσεις πολιτικής και οι αντιδράσεις της Ε.Ε. πρέπει να συμφωνούνται από όλα τα Κράτη Μέλη επηρεάζει πολύ αρνητικά την ικανότητα της ΕΥΕΔ να αξιοποιεί το Twitter για στόχους δημόσιας διπλωματίας. Προκειμένου να αντιμετωπίσει αυτή την πρόκληση, η Ε.Ε. ίσως πρέπει να υιοθετήσει νέες πρακτικές εργασίας και στρατηγικές επικοινωνίας που θα απελευθερώσουν την

ΕΥΕΔ και θα της επιτρέψουν να καταστεί απαραίτητη πηγή πληροφοριών για τους χρήστες των ΜΚΔ.

Η πρόκληση αυτή σχετίζεται και με ένα πολύ πιο σύνθετο και ευαίσθητο θέμα, τουτέστιν, την ανάγκη για καλύτερο συντονισμό των δράσεων δημόσιας διπλωματίας κάθε Κράτους Μέλους και της Ε.Ε. Καθώς ο ιός εξαπλωνόταν, τα Κράτη Μέλη της Ε.Ε. έδωσαν προτεραιότητα στην εθνική προστασία, κλείνοντας τα σύνορά τους και εφαρμόζοντας αυστηρά περιοριστικά μέτρα (lockdown). Αυτό λειτούργησε ενάντια σε μια αίσθηση συλλογικής αλληλεγγύης και υπονόμωσε την αποτελεσματικότητα της δημόσιας διπλωματίας της Ε.Ε. Η Ε.Ε. φαίνεται ότι δεν έχει «αυτοπεποιθήση» μπροστά στην ασυμφωνία, και αυτό αποδυναμώνει την ανθεκτικότητά της όταν προκύπτουν κρίσεις, με αποτέλεσμα να φαίνεται σαν η Ε.Ε. να μην προτίθεται να υπερασπιστεί τον εαυτό της. Από αυτή την άποψη, η ΕΥΕΔ θα μπορούσε να παίξει πολύ πιο ισχυρό ρόλο, εφαρμόζοντας μια μακροπρόθεσμη στρατηγική δημόσιας διπλωματίας. Μόνο τότε θα μπορέσει η δημόσια διπλωματία της Ε.Ε. σε περιπτώσεις κρίσης να είναι αποτελεσματική. Το σχέδιο ανάκαμψης που υπογράφηκε τον Ιούλιο του 2020 σηματοδότησε την αρχή του τέλους της κρίσης, δίνοντας στην Ε.Ε. την ευκαιρία να ανακτήσει μέρος από το χαμένο έδαφος, αλλά θα χρειαστεί κάτι παραπάνω από ένα σχέδιο ανάκαμψης για να αναζωογονηθεί μια αίσθηση συνοχής. Αυτό θα απαιτήσει προστατευτικές στρατηγικές, όπως ο επαναπροσδιορισμός της ταυτότητας της Ε.Ε., η διατήρηση της ακεραιότητας και η ενίσχυση της αυτάρκειας. Παρόλο που η ΕΥΕΔ μπορεί να βοηθήσει να δομηθεί μια ισχυρή φωνή για την Ευρώπη, και πάλι θα ήταν ουτοπική η ελπίδα για «μια ενιαία φωνή». Όταν τα Κράτη Μέλη αμελούν να υποστηρίξουν την Ε.Ε. και να δώσουν προτεραιότητα στην ιδιότητα του κράτους μέλους, η Ε.Ε. καθίσταται πιο ευάλωτος στόχος αρνητικών αντιλήψεων για κοινά τόσο εντός όσο και εκτός της Ένωσης. Επίσης, γίνεται πιο εύκολο να αγνοηθούν τόσο η Ε.Ε. όσο και οι πολίτες της.

Η Ε.Ε. είναι σαφώς πιο ισχυρή όταν τα συστατικά της μέρη επιδιώκουν να προβάλλουν ένα ενιαίο μέτωπο και να επικοινωνούν προς τα έξω τη σημασία του κοινού Ευρωπαϊκού εγχειρήματος. Αυτό αντανakλάται στη δραστηριότητα ψηφιακής δημόσιας διπλωματίας της ΕΥΕΔ κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19. Μια ανάλυση περιεχομένου κειμένου της δραστηριότητας της ΕΥΕΔ στο διαδίκτυο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης κατά τους πρώτους έξι μήνες της πανδημίας έδειξε ότι η ΕΥΕΔ αξιοποίησε μεθόδους αντίκρουσης εσφαλμένης κάλυψης από τα ΜΜΕ, καθώς και μεθόδους πλαισίωσης και αφήγησης.⁴⁹ Ωστόσο, δεν δημιούργησε ένα μοναδικό hashtag για την COVID-19. Αντί να δημιουργήσει μια ξεχωριστή καμπάνια δημόσιας διπλωματίας, η ΕΥΕΔ ενσωμάτωσε

49 Christos Frangonikolopoulos & E. Spiliotakopoulou, "The Digitalization of EU Public Diplomacy – The Pandemic and Beyond", *Hellenic Foundation for Foreign and European Affairs Policy Paper*, No. 188 (2022) https://www.eliamep.gr/en/publication/the-digitalization-of-eu-public-diplomacy-the-pandemic-crisis-and-beyond/#_ftn10

τα μηνύματά της για τον κορονοϊό στο υφιστάμενο λόγο περί «ενότητας και αλληλεγγύης». Με αυτόν τον τρόπο, η Ε.Ε. έδειξε ότι παραμένει πιστή στις θεμελιώδεις αρχές της, ακόμα και σε εποχές σοβαρής κρίσης. Αυτό ανέδειξε και έναν από τους παράγοντες που δημιουργούν επιπλοκές, βλέποντας τη δημόσια διπλωματία της Ε.Ε. ιστορικά: τουτέστιν, ότι στοχεύει κυρίως στο εσωτερικό. Μάλιστα, η σύνθετη αλληλεπίδραση μεταξύ της εσωτερικής και της εξωτερικής πτυχής της δημόσιας διπλωματίας της Ε.Ε. είναι μέρος της συνεχιζόμενης οικοδόμησης της ταυτότητάς της.

Έτσι, δεν αποτελεί έκπληξη το ότι η ΕΥΕΔ χρησιμοποίησε την πλαisiώση για να σηματοδοτήσει την Ε.Ε. ως μια ανθεκτική δύναμη σε βάθος χρόνου, και ως έναν αξιόπιστο και στιβαρό εταίρο για τους πολίτες της Ε.Ε. αλλά και του υπόλοιπου κόσμου. Ίσως ακόμα πιο ενδιαφέρον είναι το πώς η ΕΥΕΔ εστίασε περισσότερο στην εγχώρια διάσταση της δημόσιας διπλωματίας της Ε.Ε. κατά την πρώτη φάση της πανδημίας COVID-19. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζοντας τα μηνύματα, τα hashtags και τον τόνο των tweets της ΕΥΕΔ, το κεντρικό μήνυμα της αλληλεγγύης στην πλειονότητα των tweets εκφράζεται μέσω hashtags όπως:

- ◆ [#WeTakeYouHome](#) [σας πηγαίνουμε σπίτι]
- ◆ [#UnitedInDistance](#) [ενωμένοι από απόσταση]
- ◆ [#TeamEurope](#) [Ομάδα Ευρώπη]
- ◆ [#Eusolidarity/#solidarity](#) [αλληλεγγύη Ε.Ε./αλληλεγγύη]
- ◆ [#strongertogether](#) [πιο δυνατοί μαζί]
- ◆ [#TogetherWeAreEurope](#) [μαζί είμαστε η Ευρώπη]
- ◆ [#Westandtogether](#) [στεκόμαστε μαζί]

Ο τόνος ήταν συναισθηματικός και η γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε αναφερόταν σε ενότητα, αλληλεγγύη και ομαδικό πνεύμα – είναι η γλώσσα του «εμείς». Τα hashtags που ήταν εστιασμένα αποκλειστικά στη διεθνή διάσταση της δημόσιας διπλωματίας της Ε.Ε., όπως [#Together4Venezuelans](#) [μαζί για τους Βενεζουελανούς], [#Eu4HumanRights](#) [η Ε.Ε. για τα ανθρώπινα δικαιώματα], [#EUintheWorld](#) [η Ε.Ε. στον κόσμο], [#Worldrefugeeday/#withrefugees](#) [παγκόσμια ημέρα προσφύγων/με τους πρόσφυγες], αποτελούσαν μικρότερο ποσοστό του συνολικού αριθμού των tweets που αναλύθηκαν. Έχει ενδιαφέρον, επίσης, να σημειωθεί ότι η ΕΥΕΔ χρησιμοποίησε οπτικά βοηθήματα για να υποστηρίξει τα γλωσσικά πλαίσια και αφηγήματα της Ε.Ε. Συγκεκριμένα, πολλά από τα tweets συνοδεύονταν από κάποιου είδους πολυμέσα, όπως ενημερωτικά διαγράμματα (infographics) και βίντεο. Συνολικά, τα αποτελέσματα αποδεικνύουν ότι η ΕΥΕΔ χρησιμοποίησε τα ΜΚΔ προκειμένου να δημιουργήσει μια διακριτή ταυτότητα για την Ε.Ε. κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19, την ταυτότητα «η Ευρώπη ενωμένη από απόσταση».

Όσον αφορά την ενεργοποίηση/συμμετοχή των χρηστών, η ΕΥΕΔ χρησιμοποιεί συνδέσμους στα περισσότερα tweets της, επικυρώνοντας έτσι τον κανόνα της ψηφιακής κοινότητας για ανοιχτή στάση και διαφάνεια. Αν και η Υπηρεσία επέλεξε τα αγγλικά ως βασική γλώσσα που χρησιμοποιεί παγκοσμίως, ωστόσο επενδύει στη μετάφραση του κεντρικού μηνύματος σε τοπικές γλώσσες σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες τάσεις της «νέας» δημόσιας διπλωματίας προς μια πιο προσωποποιημένη διπλωματία. Πολύ μεγάλη προσπάθεια έχει επενδυθεί και για τη δημιουργία πρωτότυπου οπτικού περιεχομένου, καθώς τρία στα τέσσερα tweets περιλαμβάνουν κάποιου είδους πολυμέσα. Τα αποτελέσματα ήταν μάλλον ικανοποιητικά, καθώς 80 τις εκατό των tweets έλαβαν κάποιου είδους ανάδραση (με τη μορφή likes, mentions και retweets), ενώ 60 τις εκατό έλαβαν σχόλια από χρήστες. Όσον αφορά την αλληλεπίδραση, αξίζει να γίνει ειδική αναφορά σε δύο έρευνες που ζήτησαν από τους χρήστες να αξιολογήσουν τον δικτυακό τόπο της ΕΥΕΔ, καθώς και ένα κουίζ γνώσεων που αναρτήθηκε την Ημέρα της Ευρώπης, ως τρόπος να «ακουστούν» οι απόψεις τους για τη διαδικτυακή εμπειρία και την Ε.Ε. γενικότερα.

Επίσης ενδεικτικά είναι τα αποτελέσματα μιας έρευνας του Moral για τη χρήση του Twitter κατά τον πρώτο χρόνο της πανδημίας.⁵⁰ Καθώς η πανδημία εξελισσόταν, τα αφηγήματα της κρίσης γίνονταν πιο συνεπή. Στην οξεία φάση της κρίσης, οι διπλωμάτες της Ε.Ε. ήταν λιγότερο αυθόρμητοι, καθώς το περιεχόμενό τους εξαρτιόταν περισσότερο από τους ανωτέρους τους (επικεφαλής θεσμικών οργάνων και κυβερνήσεων), αλλά σε μεταγενέστερα στάδια παρήγαγαν αναλογικά περισσότερο πρωτότυπο περιεχόμενο οι ίδιοι. Ως εκ τούτου, όπως υποδηλώνουν τα ευρήματα της μελέτης, η απόδοση της Ε.Ε. στο Twitter έγινε πιο επαρκής σε βάθος χρόνου, καθιστώντας την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την πρόεδρό της, και την ΕΥΕΔ και τον επικεφαλής της, τους λογαριασμούς με τα περισσότερα retweets. Αυτό παρείχε στην Ε.Ε. ευκαιρίες για viral περιεχόμενο, εμπλοκή και οικοδόμηση δεσμών με τα κοινά της, κάτι που δεν θα ήταν δυνατόν με μια πιο ιεραρχική και άκαμπτη προσέγγιση.

Συγκεκριμένα, τον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο του 2020, τα κύρια Ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα δεν έδωσαν ιδιαίτερη σημασία στην έξαρση της COVID-19. Τα λίγα tweets που αναφέρονταν στον νέο κορονοϊό πριν από τον Μάρτιο του 2020 (μόλις 35 από 1.733 tweets) κυρίως αποτελούσαν «ενισχυτές» για βίντεο από συνεντεύξεις τύπου και θεσμικές ανακοινώσεις. Κάποια tweets εστίαζαν στον επαναπατρισμό πολιτών της Ε.Ε. χάρη στην ΕΥΕΔ. Μόνο όταν η Ιταλία κατέγραψε τους πρώτους θανάτους, έγινε η COVID-19 σημαντικό ζήτημα. Καθώς τα κρούσματα COVID-19 άρχισαν να αυξάνονται σε άλλα Κράτη Μέλη, η Ε.Ε. κοινοποίησε την ετοιμότητά της να λάβει απτά

50 P. Moral, "Restoring reputation through digital diplomacy: the European Union's strategic narratives on Twitter during the COVID-19 pandemic", *Communication & Society*, 36(2) (2023).

μέτρα αντίστοιχα με τις ιδεολογικές φιλοδοξίες της. Για παράδειγμα, η Ε.Ε. παρουσιάζονταν ως βασικός συντονιστής, του οποίου οι πρωτοβουλίες και οι κανονισμοί εντέλει υπερίσχυαν των μονομερών ενεργειών που υιοθέτησαν τα Κράτη Μέλη.⁵¹ Έτσι, η εμπλοκή της Ε.Ε. επέτρεψε στα Κράτη Μέλη να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις μαζί και ισότιμα, παράγοντας σταδιακά απτά οφέλη για τους πολίτες τους, όπως η λήψη ιατρικών προμηθειών και υλικών και οικονομικών πόρων ή, σε μεταγενέστερο στάδιο, η ισότιμη διανομή των εμβολίων. Καθ' όλη τη διάρκεια, η Ε.Ε. παρέμεινε πιστή στις αξίες της, με ένα σταθερό αφήγημα που ενσωμάτωνε αναφορές στην ιστορία της Ε.Ε. και την προώθηση της πολυμέρειας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της αλληλεγγύης, του κράτους δικαίου και της ελευθερίας της έκφρασης.⁵²

Είναι σαφές, λοιπόν, ότι οι δυνατότητες ψηφιακής δημόσιας διπλωματίας είναι κρίσιμες στον αναδυόμενο υβριδικό κόσμο της διπλωματίας. Μάλιστα, τον Ιούλιο του 2022, εν μέσω του Ρώσο-Ουκρανικού πολέμου όπου οι ψηφιακές τεχνολογίες έχουν παίξει κρίσιμο ρόλο, το Συμβούλιο της Ε.Ε. δημοσίευσε μια έκθεση πολιτικής που σκιαγραφεί τη νέα προσέγγιση της Ένωσης στην ψηφιοποίηση της διπλωματίας.⁵³ Όπως αναφέρεται στην έκθεση, για να υπάρξει πρόοδος απαιτείται η οικοδόμηση μιας συνεκτικής προσέγγισης που θα βασίζεται στην περαιτέρω ανάπτυξη των ψηφιακών ικανοτήτων των Κρατών Μελών και στην ανταλλαγή τεχνογνωσίας (ειδικά όσον αφορά τα δυνατά και αδύνατα σημεία των Κρατών Μελών), ώστε να διασφαλιστεί η ανθεκτικότητα της ψηφιοποιημένης διπλωματίας της Ε.Ε., να προστατευτεί από ψηφιακούς κινδύνους (όπως υβριδικός πόλεμος και παραπληροφόρηση), και να διασφαλιστεί το δικαίωμα των Ευρωπαίων πολιτών να έχουν πρόσβαση σε ακριβείς πληροφορίες σε ένα ασφαλές και συμπεριληπτικό διαδικτυακό περιβάλλον. Ομοίως, προτείνεται και ότι η Ε.Ε. οφείλει να ρυθμίσει κανονιστικά τους ψηφιακούς χώρους μέσω συνεργασίας με τα Κράτη Μέλη και κοινών διπλωματικών προσπαθειών σε πολυμερή φόρουμ

51 C. Sottillotta, "How not to manage crises in the European Union", *International Affairs*, 98(5) (2022): 1595–1614. <https://www.doi.org/10.1093/ia/iia064>

52 Μάλιστα, όσον αφορά την Ευρώπη και τη συζήτηση περί αλληλεγγύης, οι Ευρωπαίοι φαίνεται να είχαν βαθιές συνδέσεις παρά τις διχόνοιες, τους μονομερείς ταξιδιωτικούς περιορισμούς και τις απαγορεύσεις εξαγωγών, σύμφωνα με το *European Solidarity Tracker* (ECFR: <https://ecfr.eu/special/solidaritytracker/>), ένα αλληλεπιδραστικό εργαλείο δεδομένων που οπτικοποιεί την αλληλεγγύη μεταξύ Κρατών Μελών και θεσμικών οργάνων της Ε.Ε. κατά την πρώτη φάση της έξαρσης της COVID-19. Σύμφωνα με τα κύρια ευρήματα του εργαλείου, κάθε Κράτος Μέλος έδειξε αλληλεγγύη προς τους άλλους Ευρωπαίους. Εξάλλου, τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. ανταποκρίθηκαν πιο δυναμικά από χρηματοδοτικής και οικονομικής άποψης, αλλά και όσον αφορά τους λαούς της Ευρώπης. Έτσι, το *European Solidarity Tracker* αντιπαρέρχεται ισχυρισμούς ότι το Ευρωπαϊκό εγχείρημα απέτυχε. Μάλιστα, σύμφωνα με την τακτική έρευνα του Ευρωβαρόμετρου που διεξήχθη την περίοδο Ιουνίου-Ιουλίου 2021, η αισιοδοξία για το μέλλον της Ε.Ε. ήταν στο υψηλότερο σημείο (49%) από το 2009 και η εμπιστοσύνη στην Ε.Ε. παρέμεινε στο υψηλότερο σημείο από το 2008 (36%). Σχεδόν τα δύο τρίτα των Ευρωπαίων εμπιστεύονται την Ε.Ε. να πάρει τις σωστές αποφάσεις στο μέλλον ως απάντηση στην πανδημία.

53 Βλέπε <https://cutt.ly/Zwa92WVX>

όπως ο ΟΑΣΕ, το ΝΑΤΟ και οι G7, ή μέσω διαλόγου με εταιρείες τεχνολογίας, κυβερνήσεις και οργανισμούς της κοινωνίας των πολιτών.

Οι προτάσεις αυτές είναι βήματα στη σωστή κατεύθυνση, καθώς υπογραμμίζουν την ανάγκη η Ε.Ε. να δρα προληπτικά και να είναι προετοιμασμένη να αντιμετωπίσει τις εξελίξεις που θα φέρει η συνεχιζόμενη ψηφιοποίηση όπως π.χ., εικονική πραγματικότητα, ολογράμματα, παραποιημένα αλλά αληθοφανή πολυμέσα (deep fakes), και ψηφιακά περιβάλλοντα. Ωστόσο, οι προσπάθειες της Ε.Ε. να κατανοήσει πώς οι μελλοντικές καινοτομίες θα αποτελέσουν προκλήσεις για τη δημόσια διπλωματία δεν πρέπει να περιορίζονται μόνο σε επενδύσεις στην κανονιστική ρύθμιση για ψηφιακά εργαλεία και περιβάλλοντα. Πρέπει και να διασφαλίσει ότι η ψηφιοποίηση λειτουργεί με βάση τη συμπεριληπτικότητα, την αυξημένη διαφάνεια, και την επικοινωνία κοινωνικών προκλήσεων με τις χώρες και τους πολίτες του κόσμου. Η επιτυχημένη δημόσια διπλωματία ξεκινάει με την ακρόαση και προχωράει μέσα από τον διάλογο.

Όπως έχουν δείξει μελέτες,⁵⁴ όσον αφορά τη δικτυακή διπλωματία, στη διάρκεια της πανδημίας η εικόνα ήταν λίγο καλύτερη στον δικτυακό τόπο της ΕΥΕΔ, όπου παρουσιάζονταν επιλεγμένες πρωτοβουλίες δημόσιας διπλωματίας με το hashtag #UnitedInDistance [ενωμένοι από απόσταση]. Η ΕΥΕΔ παρουσίαζε ιστορίες επιτυχίας της αλληλεγγύης τόσο εντός όσο και εκτός Ε.Ε., που περιλαμβάναν και άλλους συμμετέχοντες όπως άτομα και ΜΚΟ. Ωστόσο, σπάνια υπήρχε ευκαιρία ζωντανού διαλόγου ή άμεσης αλληλεπίδρασης με τους διοργανωτές ή με άλλους χρήστες. Μάλιστα, το μόνο tweet που έδινε στο κοινό την ευκαιρία να θέσει ερωτήματα απευθείας σε έναν Πρέσβη της Ε.Ε. διοργανώθηκε στο πλαίσιο των εορτασμών της Ημέρας της Ευρώπης (το 2020) μέσα από ένα Facebook Live Chat. Επιπλέον, η ΕΥΕΔ δεν απάντησε σε κανένα από τα σχόλια των χρηστών. Ως προς τη δικτύωση, 22,5 τις εκατό των tweets ανέφεραν άλλους διπλωματικούς φορείς ως πηγές πληροφοριών. Εκτός από άλλους θεσμούς της Ε.Ε., τέτοιοι φορείς ήταν τα συμβατικά ΜΜΕ και διεθνείς οργανισμοί, αλλά όχι απλοί πολίτες, υποδεικνύοντας ότι ο ελιτίστικος κόσμος των διεθνών σχέσεων ζει και βασιλεύει και στην ψηφιακή εποχή.

Έτσι, η διευκόλυνση του πραγματικού διαλόγου ως μέρος της ψηφιακής διπλωματίας της Ε.Ε. είναι μια πρόκληση που θα συνέβαλλε στην οικοδόμηση μιας ισχυρότερης αίσθησης Ευρωπαϊκής ταυτότητας, αλληλεγγύης και εμπιστοσύνης μεταξύ των Ευρωπαίων πολιτών, και αυτό συνακόλουθα θα βοηθούσε την Ε.Ε. να προβάλλει μια καλύτερη εικόνα προς τον υπόλοιπο κόσμο. Πιο συγκεκριμένα, όπως εξηγεί ο Anholt,⁵⁵ ένα από τα πολλά ζητήματα φήμης της Ε.Ε. είναι τεχνικό: η λέξη «Ευρώπη» σημαίνει

54 Christos Frangonikolopoulos & E. Spiliotakopoulou (2022), *ό.π.*

55 S. Anholt, "Brand Europe— Where next?", *Place Brand and Public Diplomacy*, 3(1) (2007).

διαφορετικά πράγματα για διαφορετικούς ανθρώπους σε διαφορετικά πλαίσια. Για τους Ευρωπαίους, η Ε.Ε. δεν είναι το ίδιο με την ευρωπαϊκή ήπειρο – για αυτούς, οι πιο ισχυροί συσχετισμοί είναι με τη Ευρώπη ως θεσμό. Συνεπώς, για τους Ευρωπαίους, η «Ε.Ε.» είναι κατηγορηματικά ο πολιτικός και διοικητικός μηχανισμός της Ευρώπης και σχετίζεται από κάποιους με παράγοντες που είναι στην καλύτερη περίπτωση κουραστικοί και στη χειρότερη δυσλειτουργικοί. Συνεπώς, η ΕΥΕΔ δεν αρκεί να ακούει το κοινό της και να αναρτά ενδιαφέρον περιεχόμενο στα ΜΚΔ, αλλά πρέπει να εμπλέκεται πιο ενεργητικά σε διάλογο με τους διαδικτυακούς χρήστες για να καταστήσει την Ε.Ε. ως θεσμό λιγότερο απρόσωπη. Αυτός είναι ο τρόπος για να κερδίσει την καρδιά και τη σκέψη των πολιτών τόσο εντός όσο και πέρα από την Ένωση.

Συνεπώς, μια αποτελεσματική στρατηγική δημόσιας διπλωματίας δεν πρέπει να περιορίζεται στην προώθηση μηνυμάτων. Η ανάγκη για την Ε.Ε. να κινηθεί προς αυτή την κατεύθυνση δεν είναι κάτι καινούριο: πάντα ήταν αναγκαιότητα. Σήμερα, ωστόσο, σε μια εποχή διαδοχικών κρίσεων και διαταραχών, είναι ακόμα πιο επιτακτική. Η πανδημία και ο πόλεμος στην Ουκρανία καθιστούν απαραίτητη μια επανεξέταση του ρόλου -πραγματικού και δυνητικού- της δημόσιας διπλωματίας στις Ευρωπαϊκές και διεθνείς σχέσεις. Η πανδημία COVID-19 ήταν μια μοναδική παγκόσμια κρίση που άλλαξε κοινωνικές, πολιτιστικές και πολιτικές συμπεριφορές. Ομοίως και ο πόλεμος στην Ουκρανία, που ενίσχυσε μια ήδη αυξημένη αίσθηση αβεβαιότητας που προκλήθηκε από την εξασθένηση της πολυμερούς συνεργασίας και μια διαρκή κατάσταση διεθνούς κρίσης. Δεδομένης της αβεβαιότητας των πολιτών και της δυσκολίας τους να κατανοήσουν τον κόσμο γύρω τους, είναι σημαντικό η δημόσια διπλωματία να απομακρυνθεί από στρατηγικές επικοινωνίας που επιδιώκουν να ενισχύσουν την ασφάλεια κρατών και διεθνών οργανισμών προστατεύοντας ή βελτιώνοντας τη φήμη τους ή μειώνοντας της φήμη των ανταγωνιστών ή αντιπάλων τους.⁵⁶ Η Zaharna προτείνει επίσης ότι η δημόσια διπλωματία θα πρέπει να είναι πιο ανθρωποκεντρική, αγκαλιάζοντας την *ευσυναίσθηση* και την *προοπτική*.⁵⁷ Αυτό προϋποθέτει μια επανεξέταση του τι συνιστά «δημόσιο» στη δημόσια διπλωματία. Η δημόσια διπλωματία περιορίζεται σε ξένα κοινά; Το αίσθημα αβεβαιότητας περιορίζει ή περιστέλλει την πρακτική της δημόσιας διπλωματίας; Τα κοινά της δημόσιας διπλωματίας είναι λιγότερο πιθανό να εμπλακούν με τις επικοινωνιακές στρατηγικές δημόσιας διπλωματίας των κυβερνήσεων και διεθνών οργανισμών, δεδομένης της έλλειψης εμπιστοσύνης σε εθνικούς και

56 Nicholas Cull, "From soft power to reputational security: rethinking public diplomacy and cultural diplomacy for a dangerous age", *Place Branding and Public Diplomacy* 18 (2022): 18–21.

57 R.S. Zaharna, "The pandemic's wake-up call for humanity-centered public diplomacy", *Place Branding and Public Diplomacy* 18 (2022): 4-7.

παγκόσμιους θεσμούς διακυβέρνησης; Και αν ναι, μπορούν οι διπλωμάτες να αποκαταστήσουν την εμπιστοσύνη σε τέτοιους θεσμούς;⁵⁸

Πολυάριθμες μελέτες έχουν δείξει ότι οι πολίτες της Ε.Ε. θέλουν να συμμετέχουν, αλλά πολλοί νιώθουν ότι η άποψή τους δεν μετράει. Οι πολίτες θεωρούν ότι είναι δύσκολο να συμμετέχουν στην Ευρωπαϊκή πολιτική και έχουν περιορισμένη γνώση των σχετικών ευκαιριών. Αυτό δημιουργεί ένα χάσμα ανάμεσα στη φιλοδοξία των πολιτών να συμμετέχουν ουσιαστικά και στην αντίληψή τους ότι οι σχετικές ευκαιρίες είναι περιορισμένες. Η Ε.Ε. διαθέτει μια σειρά από διαφορετικά εργαλεία συμμετοχής, αλλά τα περισσότερα από αυτά έχουν μεγάλο περιθώριο βελτίωσης. Όχι μόνο δεν είναι γνωστά, σχετικά μη αντιπροσωπευτικά, όχι ιδιαίτερα διακρατικά και κυρίως όχι διαβουλευτικά, αλλά και ο πολιτικός τους αντίκτυπος στην Ευρωπαϊκή διαμόρφωση πολιτικής είναι χαμηλός. Η συμμετοχή των πολιτών στην Ε.Ε. δεν διαθέτει την πολιτική βούληση που απαιτείται για να επιτύχει. Υπάρχει ένα χάσμα ανάμεσα στη ρητορική της Ένωσης σχετικά με τη συμμετοχή και στις δράσεις που αναλαμβάνονται και τους πόρους που επενδύονται για να δοθεί αξία στη φωνή των πολιτών.⁵⁹

Παρόλο που, ανά τα χρόνια, τα θεσμικά όργανα έχουν εγκρίνει και υιοθετήσει έναν σημαντικό αριθμό διαδικασιών συμμετοχής των πολιτών (όπως ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής, η Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Πολιτών, οι Δημόσιες Διαβουλεύσεις της Επιτροπής, οι Διάλογοι των Πολιτών, και οι Δημόσιες Αναφορές προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο), η άποψη παραμένει ότι η Ε.Ε. είναι αποκομμένη και κλειστή για τους πολίτες της. Ως αποτέλεσμα, και όπως αποδεικνύεται από μια πρόσφατη δημοσκοπική έρευνα του Bertelsmann Stiftung, δεν είναι σαφές στους πολίτες ποιες διαδικασίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν και για ποιον σκοπό. Μάλιστα, πάνω από 54% των ερωτηθέντων τόνισαν ότι η φωνή τους δεν μετράει, και 32% δήλωσαν ότι η συμμετοχή τους δεν θα έκανε κάποια διαφορά. Η θέση των ειδικών σε Ευρωπαϊκά θέματα είναι επίσης ενδεικτική, καθώς 95% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι η χρήση των διαδικασιών συμμετοχής των πολιτών είναι ανεπαρκής, και 83% τόνισαν ότι ούτε τα

58 Ilan Manor & James Pamment, "At a crossroads: examining Covid-19's impact on public and digital diplomacy", *Place Branding and Public Diplomacy* 18 (2022): 1-3.

59 Dominik Hierlemann, Stefan Roch, Paul Butcher, Janis A. Emmanouilidis, Corina Stratulat & Maarten de Groot, "Under Construction: Citizen Participation in the European Union", *European Policy Center and Bertelsmann Stiftung* (2022) <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/publications/publication/did/under-construction>

θεσμικά όργανα, ούτε τα Κράτη Μέλη επιθυμούν πραγματικά να διευκολύνουν και να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των πολιτών.⁶⁰

Η οικοδόμηση μιας σχέσης εμπιστοσύνης και ενός περιβάλλοντος ανοικτής επικοινωνίας μεταξύ θεσμικών οργάνων, κυβερνήσεων και πολιτών της Ε.Ε. είναι απόλυτη προϋπόθεση. Η πανδημία φαίνεται ότι λειτούργησε ως σημείο καμπής από αυτή την άποψη: ενδεικτικά, τα Ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα αποφάσισαν το 2020 να προχωρήσουν στη *Διάσκεψη για το Μέλλον της Ευρώπης* (2021-2022), μια πανευρωπαϊκή άσκηση συμμετοχής και συμβουλευτικής δημοκρατίας, η οποία επέτρεψε στους πολίτες να καταθέσουν προτάσεις για τις μελλοντικές προτεραιότητες της Ε.Ε. Η Διάσκεψη οριοθέτησε μια απόκλιση από προηγούμενες προσπάθειες, καθώς όχι μόνο διεύρυνε το πεδίο και τα διακυβεύματα της συζήτησης, αλλά και ενθάρρυνε τη συμμετοχή των πολιτών και των φορέων της ΚτΠ. Αυτό μπορεί να υποδηλώνει ότι η Ε.Ε. αρχίζει να παίρνει στα σοβαρά την ανάγκη καινοτομίας και αναλαμβάνει δράση ως προς αυτό. Ανεξάρτητα αν αυτή η διαδικασία θα οδηγήσει τελικά σε δομικές μεταρρυθμίσεις που θα ανανεώσουν την πολιτική μορφή της Ε.Ε., η αναμφισβήτητη αξία του έγκειται στην ενθάρρυνση του πειραματισμού. Τολμώντας να δοκιμάσει κάτι καινούριο με έναν οριζόντιο συνεργατικό τρόπο μεταξύ κρατικών και μη κρατικών φορέων και θεσμικών οργάνων της Ε.Ε., η Διάσκεψη αποτέλεσε ορόσημο στη διαδικασία προσαρμογής και βελτίωσης των σύγχρονων πολιτικών και δημοκρατικών πρακτικών ως προς τις νέες πραγματικότητες. Υπό αυτή την έννοια, μπορεί να εμπνεύσει και να ενισχύσει τις προσπάθειες δημιουργίας ενός πιο μόνιμου μηχανισμού για τη συμμετοχή των πολιτών στην Ευρωπαϊκή λήψη αποφάσεων.

Αυτό που χρειάζεται, όπως σημειώνεται παραπάνω, είναι μια επένδυση στη διαλεκτική δημόσια διπλωματία, μέσω της θέσπισης *τακτικών διαδικτυακών συνεντεύξεων* με στελέχη και αξιωματούχους των θεσμικών οργάνων της Ε.Ε. Με τον τρόπο αυτό, οι πολίτες θα λαμβάνουν απαντήσεις στα ερωτήματά τους και επεξηγήσεις των επίσημων πολιτικών. Επίσης σημαντική είναι η δημιουργία *διαδικτυακών φόρουμ/κόμβων της Ε.Ε.*, όπου οι πολίτες θα βρίσκουν ειδήσεις και εις βάθος αναλύσεις, καθώς και συνδέσμους και φόρουμ για κρατικούς φορείς και αξιωματούχους της Ένωσης που εκκινούν προτάσεις πολιτικής, και διαδικτυακές συνδέσεις με κοινωνικά κινήματα και μη κυβερνητικούς φορείς με στόχο τη διευκόλυνση του διαλόγου και την κατάθεση εναλλακτικών ιδεών και προτάσεων. Τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. δεν είναι πλέον η μόνη ή η καλύτερη πηγή πληροφοριών, και πλέον δεν μονοπωλούν τη συλλογή δεδομένων και στοιχείων, ούτε την παραγωγή πληροφοριών και έρευνας για Ευρωπαϊκά και παγκόσμια

60 See Policy Brief 01/2022 "The Missing Piece: A Participation Infrastructure for EU Democracy" <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/publications/publication/did/policy-brief-012022-the-missing-piece-a-participation-infrastructure-for-eu-democracy>

ζητήματα. Τα κοινωνικά κινήματα και οι ΜΚΟ παρέχουν έγκυρη και αξιόπιστη πληροφόρηση που προέρχεται από έξω από τους κρατικούς και διακυβερνητικούς διαύλους παραγωγής και λήψης αποφάσεων.

Η δημόσια διπλωματία της Ε.Ε. μπορεί να βασιστεί σε υφιστάμενες εμπειρίες σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, ιδιαίτερα τη διαδικτυακή πύλη *Have your say*⁶¹ και την ψηφιακή πολύγλωσση πλατφόρμα της Διάσκεψης για το Μέλλον της Ευρώπης.⁶² Μπορεί επίσης να αντλήσει ιδέες από δοκιμασμένους κόμβους διαλόγου από Κράτη Μέλη της Ε.Ε., όπως ο Διακρατικός Διάλογος Πολιτών που διοργανώθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το *Bertelsmann Stiftung*. Εκατό τυχαία επιλεγμένοι πολίτες από τη Δανία, τη Γερμανία, την Ιρλανδία, την Ιταλία και τη Λιθουανία συγκεντρώθηκαν στις 27–30 Οκτωβρίου 2020 για να συμμετέχουν σε έναν πλήρως ψηφιακό διάλογο. Με την υποστήριξη συντονιστών και ταυτόχρονης διερμηνείας, συζήτησαν το δημοκρατικό, ψηφιακό και πράσινο μέλλον της Ευρώπης σε πέντε διαφορετικές γλώσσες, με κάθε συμμετέχοντα να μιλάει στη γλώσσα του/της. Έμαθαν από τους ειδικούς, συν-δημιούργησαν ιδέες και προτάσεις σε διακρατικές ομάδες και συζήτησαν με τους Ευρωπαίους Επιτρόπους.⁶³

Τέτοιοι κόμβοι μπορούν να λειτουργήσουν με τους παρακάτω τρόπους:

- 1 Ως *διαδικτυακές διαβουλεύσεις πολιτών* πάνω σε βασικές προτάσεις και πολιτικές προτεραιότητες των θεσμικών οργάνων της Ε.Ε. Σε μια τέτοια διαδικασία, μια ομάδα τυχαία επιλεγμένων πολιτών από όλη την Ε.Ε. θα πρέπει να έχει στη διάθεσή της τον χρόνο και τους πόρους για να συζητήσει και να συμβάλλει στις πολιτικές κατευθύνσεις και τις στρατηγικές που προτείνουν τα θεσμικά όργανα. Οι συστάσεις από αυτές τις διαβουλεύσεις πολιτών μπορούν να συνοψίζονται σε μια τελική έκθεση και να επισυνάπτονται στις προτάσεις των θεσμικών οργάνων.
- 2 Ως *πολυεπίπεδες διαβουλεύσεις πολιτών* σε βασικές στρατηγικές προτεραιότητες δημόσιας διπλωματίας της Ε.Ε. Η πολυεπίπεδη διαδικασία μπορεί να περιλαμβάνει τοπικές, περιφερειακές, εθνικές και Ευρωπαϊκές επιτροπές με διαφορετικές ομάδες τυχαία επιλεγμένων πολιτών. Τα βασικά ευρήματα και οι συστάσεις μπορούν να συζητούνται με εκπροσώπους των Ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων, τα εθνικά κοινοβούλια, άλλους φορείς της Ε.Ε. και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, στο πλαίσιο μιας Ολομέλειας που θα συγκεντρώνει τις απόψεις πολιτών και εκπροσώπων, συμπεριλαμβανομένων αιρετών αντιπροσώπων στο περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Το αποτέλεσμα αυτών

61 Βλέπε https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say_en

62 Βλέπε <https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20220509RES29122/20220509RES29122.pdf>

63 Βλέπε <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/democracy-and-participation-in-europe/shortcut-archive/shortcut-5-transnational-citizens-dialogues>

των πολυεπίπεδων διαβουλεύσεων (τοπικές, εθνικές, διακρατικές) μπορεί να συνοψίζεται σε μια τελική έκθεση, στην οποία τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. θα υποχρεούνται να απαντήσουν. Από αυτή την άποψη, η Ε.Ε. πρέπει να εξετάσει το ενδεχόμενο να δημιουργήσει μεγάλης κλίμακας φόρουμ όπου τυχαία επιλεγμένοι πολίτες και αιρετοί αντιπρόσωποι από διαφορετικά επίπεδα πολιτικής (από το Ενωσιακό ως το τοπικό) θα συγκεντρώνονται κάθε πέντε χρόνια για να συζητούν τη στρατηγική ατζέντα της Ένωσης. Τέτοια φόρουμ μπορούν να περιλαμβάνουν 500 με 600 μέλη, πολίτες και επιλεγμένους αιρετούς αντιπροσώπους από όλα τα επίπεδα σε όλη την Ευρώπη. Ο στόχος δεν θα είναι να γίνει λεπτομερής ανάλυση για το πώς αυτές οι προτεραιότητες θα πρέπει να μεταφραστούν σε απτούς στόχους πολιτικής, αλλά οι συμμετέχοντες να παρουσιάσουν μια επισκόπηση των θεμάτων στα οποία θεωρούν ότι οφείλει να εστιάσει η Ε.Ε. και τα μέλη της στα επόμενα χρόνια. Οι τελικές τους συστάσεις και η σχετική έκθεση θα διευκολύνουν και θα αντισταθούν τις συζητήσεις πολιτικής και τις προτεραιότητες εντός και εκτός των θεσμικών οργάνων της Ε.Ε.

Πολλοί θα υποστήριζαν ότι το να συμφωνήσουν πολίτες, διπλωμάτες και πολιτικοί για τις στρατηγικές δημόσιας διπλωματίας είναι δύσκολο. Όντως είναι, αλλά είναι και απαραίτητο. Μάλιστα, το 2020 ο ΟΑΣΑ δημοσίευσε μια έκθεση⁶⁴ που εντόπισε, μελέτησε και συνέκρινε 300 πρωτοβουλίες διαβούλευσης στις οποίες εκατοντάδες χιλιάδες πολίτες σε όλο τον κόσμο συμμετείχαν σε αποφάσεις για οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα. Η έκθεση συμπέρανε ότι οι διαβουλευτικές διαδικασίες μπορούν να οδηγήσουν σε καλύτερα αποτελέσματα πολιτικής, να επιτρέψουν στους φορείς χάραξης πολιτικής να πάρουν δύσκολες αποφάσεις, και να ενισχύσουν την εμπιστοσύνη μεταξύ πολιτών και κυβερνήσεων. Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, η διαλεκτική δημόσια διπλωματία μπορεί και πρέπει να παρέχει τη διαδικασία διαμέσου της οποίας θα αναζητήσουμε καλύτερες απαντήσεις και λύσεις στα μεγαλύτερά μας προβλήματα.

Ας πάρουμε το πρόβλημα της μετανάστευσης. Οι κυβερνήσεις και τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. έχουν καλλιεργήσει την αντίληψη ότι τα Κράτη Μέλη περιβάλλονται από «πεινασμένους» μετανάστες που θα καταστρέψουν την οικονομία τους και θα απειλήσουν την ταυτότητά τους. Με βάση το υπεραπλουστευμένο μοντέλο προσφοράς και ζήτησης, τονίζουν ότι οι μετανάστες δεν απειλούν μόνο τις δουλειές των πολιτών, αλλά και τους μισθούς τους. Το επιχείρημα αυτό μπορεί να φαίνεται εκ πρώτης όψεως λογικό, αλλά δεν υποστηρίζεται από τα δεδομένα. Στην πραγματικότητα, τα στοιχεία δείχνουν ότι οι άνθρωποι δεν εγκαταλείπουν τις χώρες καταγωγής τους σε αναζήτηση καλύτερων οικονομικών συνθηκών, τα κίνητρό τους δεν είναι μόνο οικονομικά. Ακόμη

64 Βλέπε "Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions" <https://www.oecd.org/gov/innovative-citizen-participation-and-new-democratic-institutions-339306da-en.htm>

κι εκείνοι που ζουν σε άθλιες συνθήκες και θα μπορούσαν να μετακινηθούν, δεν επιδιώκουν να το κάνουν. Πολλοί άνθρωποι θα ήθελαν να απολαμβάνουν ένα καλύτερο εισόδημα, αλλά αυτό από μόνο του δεν επαρκεί για να εξηγήσει τις ευρύτερες πτυχές και ανάγκες της ανθρώπινης εμπειρίας. Υπάρχει ο φόβος της αλλαγής, η επιθυμία να φροντίσουν τους γονείς τους, καθώς και η επιθυμία τα παιδιά τους να μεγαλώσουν σύμφωνα με τις παραδόσεις τους. Μετακινούνται μόνο όταν οι συνθήκες ζωής τους καθίστανται κρίσιμες, όπως σε συνθήκες βίας ή πολέμου. Συνεπώς, η κατανόηση και αντιμετώπιση αυτής της πραγματικότητας απαιτεί συζήτηση και ανάλυση των παρακάτω θεμάτων: Πώς μπορούν η Ε.Ε. και τα Κράτη Μέλη της να υποστηρίξουν αυτούς που αποφασίζουν να μετακινηθούν; Πόσο δόκιμος είναι ο φόβος ότι η μετανάστευση οδηγεί σε απώλεια θέσεων εργασίας για τους ντόπιους πληθυσμούς, και πότε οι εργοδότες και οι επιχειρήσεις απασχολούν εκείνους που αποδέχονται χαμηλούς μισθούς; Ποια είναι τα πλεονεκτήματα της απασχόλησης μεταναστών σε θέσεις όπου ο ντόπιος πληθυσμός δεν θέλει να εργαστεί, όπως η καθαριότητα, η φροντίδα ηλικιωμένων και οι αγροτικές εργασίες; Σε ποιο βαθμό συμβάλουν οι μετανάστες στην ανάπτυξη μικρών επιχειρήσεων (καφέ, είδη πρώτης ανάγκης και ρουχισμός);

Ένα άλλο παράδειγμα είναι το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής. Ως προς αυτό, η επισημονική κοινότητα έχει αποφανθεί ομόφωνα: η κλιματική αλλαγή είναι γεγονός και είναι αποτέλεσμα ανθρώπινης δραστηριότητας. Ωστόσο, παγκοσμίως οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα παράγοντας κυρίως από τα εύπορα και ισχυρά κράτη του κόσμου, των οποίων η βιομηχανία δημιουργεί κυρίως προϊόντα που καταναλώνονται από τους πολίτες τους. Αυτό σημαίνει ότι τα φτωχότερα και αναπτυσσόμενα κράτη επηρεάζονται περισσότερο από την κλιματική αλλαγή. Υπάρχει κάποια λύση; Και πάλι, η απάντηση εντοπίζεται στη συζήτηση και στην αναζήτηση προτάσεων μέσω της διαλεκτικής δημόσιας διπλωματίας. Πόσο σκόπιμη είναι η επένδυση σε προγράμματα υποστήριξης που θα διευκολύνουν τη μετάβαση των αναπτυσσόμενων χωρών σε καθαρές και πράσινες τεχνολογίες; Πώς μπορεί να επιτευχθεί αυτό, μέσω της αναδιανομής του πλούτου και της δημιουργίας ενός περιβαλλοντικού φόρου για τη χρηματοδότηση αυτών των προγραμμάτων; Πώς μπορεί να μειωθεί η κατανάλωση ενέργειας; Πόσο αποδεκτό είναι αυτό απέναντι σε μια λογική που πιστεύει μόνο στην οικονομική ανάπτυξη; Πόσο αποδεκτή μπορεί να είναι αυτή η λύση μπροστά σε επιχειρήματα ότι θα έχει αρνητικό αντίκτυπο στην Ευρωπαϊκή και παγκόσμια ανάπτυξη; Μήπως αυτή είναι η λάθος ερώτηση, καθώς δεν είναι εύκολο να οριστεί η «ανάπτυξη»; Αντ' αυτού, μήπως θα ήταν καλύτερα να επενδύσουμε σε πολιτικές που θα σώσουν τον πλανήτη, με τις εύπορες χώρες να επωμίζονται το κόστος αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής;

Ένα τρίτο ζήτημα είναι η τεχνητή νοημοσύνη. Σήμερα, τα ρομπότ μπορούν να ψήνουν χάμπουργκερ και να καθαρίζουν πατώματα. Όμως, τι σημαίνει αυτό για ανθρώπους που κάνουν χειρωνακτικές εργασίες; Υπάρχει κίνδυνος να χάσουν τις δουλειές τους;

Όχι μόνο δεν μπορούμε να προβλέψουμε το μέλλον, αλλά και η τεχνολογία εξελίσσεται με μεγάλη ταχύτητα. Είναι πιθανό τα ρομπότ να αναλάβουν πιο εξειδικευμένες εργασίες, όπως λογιστικά, έρευνα, και συγγραφή δημοσιογραφικών άρθρων. Επίσης, για μια εταιρεία το να χρησιμοποιεί ένα ρομπότ μπορεί να είναι πιο οικονομικό από το να προσλάβει έναν άνθρωπο, καθώς οι εργοδότες δεν θα χρειάζεται να παρέχουν άδεια μητρότητας ή να καταβάλλουν φόρους μισθωτών υπηρεσιών για έναν εργαζόμενο-ρομπότ. Σε αυτή την περίπτωση, μήπως θα ήταν χρήσιμο να επιβληθεί ένας φόρος επί των ρομπότ, για να αποθαρρύνει τις εταιρείες από το να επενδύουν στην εκπαίδευση και κατάρτιση ανθρώπων με ελάχιστα προσόντα; Η απάντηση είναι δύσκολη. Αυτό που είναι σίγουρο είναι ότι αυτοί που έχουν προσόντα αναπόφευκτα θα αντιμετωπίσουν προβλήματα. Όμως, μπορούμε να κατηγορούμε μόνο την τεχνολογία για την οικονομική και εργασιακή ανισότητα που μπορεί να επιφέρει;

Η οικονομική ανισότητα ήταν πρόβλημα πολύ πριν εφευρεθούν τα ρομπότ. Αυτό απαιτεί μια συζήτηση για τα παρακάτω: γιατί οι μισθοί των ατόμων με δευτεροβάθμια εκπαίδευση έχουν μείνει στάσιμοι τα τελευταία 30 με 40 χρόνια; Γιατί το πλουσιότερο 1% του παγκόσμιου πληθυσμού κατέχει ένα τεράστιο μερίδιο του συνολικού παγκόσμιου πλούτου; Τι προκάλεσε αυτή την τεράστια αύξηση στην ανισότητα; Μπορεί αυτή η κατάσταση να διατηρηθεί; Σε ποιο βαθμό μπορούν οι υψηλοί φόροι στα υψηλά εισοδήματα να κάνουν μεγάλη διαφορά στις ζωές εκατομμυρίων ανθρώπων, ειδικά εάν χρησιμοποιηθούν για να υποστηρίξουν τους ανέργους που υφίστανται τις επιπτώσεις του παγκόσμιου εμπορίου και της τεχνολογίας, αλλά και για να χρηματοδοτήσουν δημόσια προγράμματα κατοικίας και εκπαίδευσης; Για τους φτωχούς, η βελτίωση της εκπαίδευσης, της υγειονομικής περίθαλψης και των υποδομών είναι πιο σημαντική από τον ζήλο για διαρκή οικονομική ανάπτυξη και κατανάλωση. Και είναι δυνατόν να θεσπιστούν και να χρηματοδοτηθούν κοινωνικές πολιτικές που όχι μόνο θα μειώσουν τη δυσαρέσκεια όσων βιώνουν τις επιπτώσεις των σημερινών προβλημάτων και επιτευγμάτων, αλλά και θα συμβάλλουν στην αύξηση της εμπιστοσύνης προς τις κυβερνήσεις και τους θεσμούς, που σήμερα είναι πολύ χαμηλή.

Σ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η Ε.Ε. εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη σχέση με τους πολίτες της. Σήμερα, οι πολίτες προσδοκούν περισσότερες ευκαιρίες για ανοιχτή ανταλλαγή απόψεων επί ίσοις όροις και θέλουν να συμμετέχουν σε σημαντικά ζητήματα. Η Ε.Ε. μπορεί να ωφεληθεί επιτρέποντας στους πολίτες να συμμετέχουν πιο άμεσα στη διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικής. Οι υψηλού επιπέδου διαδικασίες διαβούλευσης είναι ένας τρόπος να έρθει η Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες και, με την ευρεία έννοια, μπορούν να ενισχύσουν την ταύτισή τους με το εγχείρημα της Ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Ως εκ τούτου, οι κυβερνήσεις και τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. θα πρέπει να επαναξιολογήσουν τους διαύλους επικοινωνίας με τους πολίτες, επενδύοντας περισσότερο στην «αγορά των ιδεών», στη συλλογική νοημοσύνη και σε καινοτόμες μορφές ανάλυσης, καθώς και στην κατανόηση των προβλημάτων. *Αυτό είναι ένα απαραίτητο βήμα προς τη διαπίστωση όχι μόνο του τι έχει αλλάξει, αλλά και τι δεν έχει αλλάξει, αλλά θα έπρεπε.* Και οι απαντήσεις θα μπορούσαν να αποδειχθούν πολύ προβληματικές για τις κυβερνήσεις, τα κόμματα και τους φορείς λήψης αποφάσεων. Ίσως το συμπέρασμα να είναι ότι απαιτείται μια συνολική και ριζική μεταρρύθμιση σε εθνικό και/ή Ενωσιακό επίπεδο. Ή ότι αυτό που απαιτείται είναι λίγες αλλά ουσιαστικές τροποποιήσεις στο ισχύον σύστημα. Ο στόχος, ωστόσο, πρέπει να παραμείνει ο ίδιος, τουτέστιν, να εντοπιστούν και να αντιμετωπιστούν οι αδυναμίες και οι περιορισμοί του σημερινού μοντέλου λήψης αποφάσεων της Ε.Ε.

Ο διάλογος μπορεί να οδηγήσει σε νέες πολιτικές ή αφηγήματα, μπορεί και όχι. Ο διάλογος μπορεί επίσης να δημιουργήσει τριβές ανάμεσα στις κυβερνήσεις και τους πολίτες, και να οδηγήσει σε εχθρικές κυβερνητικές αντιδράσεις. Πράγμα που σημαίνει ότι ο διάλογος θα πρέπει να βασίζεται σε καλά σχεδιασμένες προτάσεις, που σέβονται την πολιτιστική διαφορετικότητα και την πολιτική και οικονομική πραγματικότητα σε διαφορετικές χώρες. Ωστόσο, *η προθυμία ακρόασης και η ένδειξη σεβασμού για καλά τεκμηριωμένες προτάσεις όχι μόνο θα επιτρέψουν στην κοινωνία των πολιτών να διατυπώσει νέες συζητήσεις και πολιτικές, αλλά και θα βελτιώσει τη διαχείριση παγκόσμιων προβλημάτων.* Ανοίγοντας διαύλους επικοινωνίας με τους πολίτες και την κοινωνία των πολιτών για τα αίτια και τις αντίστοιχες λύσεις, οι κυβερνήσεις και τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. όχι μόνο θα εμπλουτίσουν τον δημόσιο διάλογο, αλλά και θα προσφέρουν περισσότερες επιλογές προς σκέψη που ενδεχομένως να οδηγήσουν σε καλές πρακτικές και αποτελέσματα.

Η δημιουργία δικτύων διαβούλευσης και ανοικτής πρόσβασης θα λειτουργήσει ως μέτρο οικοδόμησης εμπιστοσύνης. Πάνω απ' όλα, θα συμβάλλουν στην ενίσχυση της

διαφάνειας, της νομιμότητας και συνεπώς της αποτελεσματικότητας. Τέτοια δίκτυα (α) θα δημιουργήσουν χώρο για εναλλακτικά αφηγήματα ως προς τα κυρίαρχα παραδείγματα, με στόχο να υπάρξει πρόσφορο έδαφος για δυναμικά καινοτόμες πολιτικές, καθώς και να διαφωτιστεί και να εμπλουτιστεί η συζήτηση για τις βέλτιστες πολιτικές, (β) θα εργαστούν στην κατεύθυνση υφιστάμενων πολιτικών, καθιστώντας τις πιο αποτελεσματικές, και (γ) θα ασκούν κριτική τρεχόντων πολιτικών και θα αναζητούν νέα πιθανά σχέδια δράσης.

Κατά συνέπεια, οι πολιτικοί, οι διπλωμάτες και οι πολίτες της Ε.Ε. έχουν μια απίστευτη ευκαιρία να σώσουν την Ευρωπαϊκή ενοποίηση από την πώλωση και την έλλειψη εμπιστοσύνης και να χτίσουν μια ισχυρή διαλεκτική και διαβουλευτική κουλτούρα για το μέλλον. Η διαλεκτική δημόσια διπλωματία μπορεί:

- 1 Να διευρύνει τη δημόσια εμπιστοσύνη στην Ε.Ε. και στον παγκόσμιο ρόλο της, παρέχοντας στους πολίτες έναν πιο ουσιαστικό ρόλο στη δημόσια διπλωματία,
- 2 Να δημιουργήσει μια βαθύτερη μορφή διαλόγου και συζήτησης που οδηγεί σε αποτελεσματική και κοινή λήψη αποφάσεων για τρέχουσες Ευρωπαϊκές και παγκόσμιες προκλήσεις,
- 3 Να οδηγήσει σε καλύτερα αποτελέσματα δημόσιας διπλωματίας διότι θα προάγει στοχαστικές δημόσιες κρίσεις αντί για απρομελέτητες δημόσιες απόψεις, και
- 4 Να παρέχει μεγαλύτερη νομιμοποίηση για να γίνουν δύσκολες επιλογές στον σημερινό σύνθετο και πληττόμενο από κρίσεις κόσμο.

Το μήνυμα είναι σαφές: τα «παλιά» θεσμικά όργανα εκπόνησης πολιτικών και λήψης αποφάσεων θα πρέπει να προσαρμοστούν ώστε να μην καταστούν αποκομμένα από τις αντίστοιχες κοινωνίες τους. Είναι απαραίτητο για τις κυβερνήσεις και τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. να παραδεχτούν χωρίς φόβο ότι αντιμετωπίζουν προβλήματα και προκλήσεις πέρα από τις δυνατότητές τους, και ότι πρέπει να συνεργαστούν με άλλους θεσμικούς και μη κυβερνητικούς φορείς και πολίτες εντός και εκτός των εθνικών τους συνόρων και εντός των Ευρωπαϊκών θεσμών.

Είναι κοινώς γνωστό ότι η προσπάθεια αντιμετώπισης συγκεκριμένων προβλημάτων οδηγεί στην ανάδυση συγκεκριμένων λύσεων και πρακτικών, καθώς και ιδεών, πεποιθήσεων και υποθέσεων εργασίας που διαμορφώνουν ένα ιδεολογικό υπόβαθρο και πλαίσιο, το οποίο στη συνέχεια επηρεάζει τον τρόπο που βλέπουμε τον κόσμο και επιλύουμε προβλήματα. Ένα σύνολο ιδεών που συνδέονται λογικά μεταξύ τους ονομάζεται παράδειγμα. Αυτό, αν και λογικό, συχνά οδηγεί στο παράδοξο της προσπάθειας αντιμετώπισης των σύγχρονων προκλήσεων με προηγούμενα ιδεολογικά σχήματα, τα οποία συχνά καταλήγουν ως δογματικά βαρίδια. Αυτό ισχύει, για παράδειγμα, για τη «μη προβληματική» υπόθεση ότι η ανάπτυξη της οικονομίας είναι πανάκεια και ότι η απουσία της ισοδυναμεί με μόνιμη προβληματική κατάσταση. Ενώ η οικονομική

ανάπτυξη ήταν δικαιολογημένα ο στόχος των ευρωπαϊκών κοινωνιών μετά το 1945, σήμερα όχι μόνο δεν λύνει τα προβλήματα της φτώχειας, της ανισότητας και της ανεργίας, αλλά και δημιουργεί σημαντικές οικολογικές ζημιές που βλάπτουν την ανθρώπινη ευημερία. Επίσης, σε έναν παγκοσμιοποιημένο κόσμο, όπως δείχνει η πρόσφατη εμπειρία, πέρα από τα προβλήματα που δημιουργεί η ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων και προϊόντων, υπάρχουν μεγαλύτερες και βαθύτερες κρίσεις, όπως η μετανάστευση και η τρομοκρατία.

Όσο οι κυρίαρχες ορθοδοξίες παραμένουν πεισματικά ανθεκτικές στην αλλαγή, παρότι αποτυγχάνουν στη διαχείριση κρίσεων και παγκόσμιων προβλημάτων, ο *εμπλουτισμένος διάλογος* είναι απαραίτητος περισσότερο από ποτέ. Ειδικά σήμερα, που η ελιτίστικη-τεχνοκρατική αντίληψη και η υπεραπλουστευμένη λαϊκιστική ρητορική έχουν οδηγήσει σε μια τοξική αντιπαράθεση μεταξύ εκείνων που υποστηρίζουν την απόρριψη της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και εκείνων που ευαγγελίζονται ότι δεν υπάρχει εναλλακτική στη σημερινή της μορφή. Για τους ριζοσπάστες, τα παραπάνω μπορεί να ακούγονται σαν ατζέντα για επανάσταση, όχι για μεταρρύθμιση. Και δικαίως. Αλλά πρέπει να καταστρέψουμε την Ε.Ε., με την ελπίδα ότι κάτι νέο θα πάρει τη θέση της; Όχι. Πρέπει να κατανοήσουμε τις αδυναμίες της και τον τρόπο αντιμετώπισής τους. Η επιλογή είναι απλή. Είτε η Ε.Ε. θα συνεχίσει να αγκαλιάζει την «ασφαλειοποίηση» και την εσωστρέφεια, είτε θα δράσει δυναμικά και θα εξοπλίσει τους πολίτες και τις κοινωνίες των Κρατών Μελών της με τις συμμετοχικές διαδικασίες που απαιτούνται σε μια εποχή συγκλονιστικών αλλαγών.

